

Van Stolkspark te Hasselt

Deel 1: Tuinhistorisch onderzoek en waardestelling

27 september 2021

Van Stolkspark te Hasselt

Deel 1: Tuinhistorisch onderzoek en waardestelling
27 september 2021

Opdrachtgever: Gemeente Zwartewaterland
Mevr. J. Bloemert
Projectleider / Kerncoördinator Hasselt

Mede mogelijk gemaakt door:
Provincie Overijssel
In samenwerking met:
Historische Vereniging Hasselt

STICHTING IN ARCADIË

Daam Fockemalaan 22
3818 KG Amersfoort
033 4480035
www.stichtinginarcadie.nl

27 september 2021

Projectmedewerkers Stichting In Arcadië

Ir P. Verhoeff landschapsarchitect BNT

Drs R.H.M. van Immerseel, historicus

Ir J.D. Tump, landschapsarchitect

M. Haverman, MA historicus

M. Bos, BASc beheerspecialist groen erfgoed

Alle foto's zijn gemaakt door Stichting In Arcadië,
tenzij anders vermeld.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave
mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een
geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar
gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij
elektronisch, mechanisch, door fotokopieën,
opnamen of op welke manier dan ook, zonder
schriftelijke toestemming van Stichting In Arcadië.

INHOUD

1. Inleiding	7
1.1 Inleiding	9
1.2 Methodologie	9
2. Historisch onderzoek	11
2.1 Tot 1809 Verdedigingswerken van Hasselt	13
2.2 1809-1900 Van vestiging naar plantsoen met publieke Wandeling en begraafplaats	19
2.3 1900-1945 Van 'Plantsoen' naar het 'Van Stolkspark'	23
2.4 1945-heden Wederopbouw en modernisering	33
3. Actuele situatie, analyse en waardering	41
3.1 Werkmethode	43
3.2 Monumentenstatus	45
3.3 Actuele situatie	47
3.4 Analyse en waardestelling	71
4. Literatuur en noten	75

1 Inleiding en methodologie

Een recente luchtfoto met daarop aangegeven het studiegebied: het Van Stolkspark

1.1 Inleiding

Het Van Stolkspark is in eigendom en beheer bij de gemeente Zwartewaterland en is openbaar toegankelijk. Hoewel het park zorgvuldig wordt beheerd is het de afgelopen decennia in enigszins sleetse toestand geraakt. Ook de zeer betrokken bewoners van Hasselt vinden dat het park beter kan worden ingericht en benut. Een aantal bewoners heeft de gemeente met concrete verzoeken benaderd tot verbetering van de parkinrichting. Ook heeft een groep bewoners actief bijgedragen aan het herstel van schade door vandalisme aan de muziektent, het opknappen van de volières en snoeiwerkzaamheden in het park.

Het leefbaarheidsplan is samen met inwoners opgesteld. Er waren twee werkgroepen: een werkgroep sociaal domein in relatie tot de openbare ruimte en een werkgroep centrum en toerisme. Het Van Stolkspark is in beide werkgroepen besproken. Het Van Stolkspark is van grote waarde voor de inwoners en ook voor het aantrekken van toeristen. In het leefbaarheidsplan zijn drie activiteiten benoemd, namelijk het verbeteren van de wandelpaden, het maken van een visie en activiteiten uit de visie uitvoeren. De provincie heeft subsidie in het kader van Leefbaar Platteland verleend om de visie op te stellen. Dit historisch onderzoek gaat aan de visie vooraf. De visie wordt samen met inwoners opgesteld.

Studie- en plangebied

Het studie- en plangebied betreft het Van Stolkspark te Hasselt, dat wordt omsloten door de vestinggracht, de Doctor H.A.W. van der Vechtlaan, de achtertuinen van de woningen aan de Eikenlaan en de weg ‘Buiten de Enkpoort’. Het parkgebied ligt deels op de voormalige vestingwerken van Hasselt en deels in bij het park getrokken grote, voormalige particuliere tuinen. De historische parkaanleg omvat oude loofbomen, heesterpartijen, gazons, een grote border en een netwerk van wandelpaden. Daarnaast is er een muziektent en een grote volière. Beide begraafplaatsen zijn geen onderdeel van het gebied. Het Van Stolkspark is beschermd als rijksmonument, omdat het onderdeel is van het beschermde gebied ‘Vesting’, dat een groter gebied beslaat dan het Van Stolkspark (monumentnummer: 20924). Ook ligt het studie- en plangebied binnen de contouren van het beschermde stadsgezicht Hasselt. Het beschermd gezicht betreft het gebied binnen de vestinggracht en beslaat in totaal een oppervlakte van 39,4 ha.

Doel

Het doel van het project is het opstellen van een inrichtings- en verbeteringsplan voor het Van Stolkspark. Omdat het gebied is beschermd als Rijksmonument ligt aan de basis van dit project een historische onderzoek, analyse en waardestelling van de parkaanleg. De voorliggende rapportage betreft daarmee stap 1 van het project, het historisch onderzoek en de waardestelling van de parkaanleg in het Van Stolkspark. De planvorming, stap 2 van het project, is het onderwerp van het hierop volgende rapport.

1.2 Methodologie

Voorliggende rapportage betreft een tuinhistorische analyse met waardestelling naar het Van Stolkspark te Hasselt. Het onderzoek is verricht conform de methodiek *Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek* (RCE, 2012). De rapportage bestaat uit:

Historisch onderzoek

Het historisch onderzoek omvat literatuur-, kaart- en archiefonderzoek. Er is i.v.m. coronamaatregelen beperkt archiefonderzoek gedaan. Achterin dit rapport is een literatuurlijst en notenapparaat opgenomen. Voor dit rapport is tevens dankbaar gebruik gemaakt van de inbreng van de Historische Vereniging Hasselt, in het bijzonder Marja Montanje. Resultaat van deze onderzoeksfase is een reconstructie van de ontwikkelingsgeschiedenis. Het onderzoek richt zich met name op de ruimtelijke structuur van de het park en de verschillende daarin voorkomende bouwwerken.

Beschrijving en inventarisatie actuele situatie

Deze onderzoeksfase richt zicht op de actuele situatie van het Van Stolkspark. De huidige situatie is op hoofdlijnen geïnventariseerd en vastgelegd door middel van kartering. De inventarisatie omvat een overzicht van de bestaande bouwwerken, de wegen en paden, de watergangen, het reliëf en de beplantingsstructuur. Voor deze inventarisatie is veldonderzoek gedaan en gebruik gemaakt van kaartmateriaal (BGT) en een recente luchtfoto (winterbeeld) van de actuele situatie.

Tuinhistorische analyse en waardestelling

Deze onderzoeksfase omvat de synthese van het historisch onderzoek en de inventarisatie van de actuele situatie en resulteert in een tuinhistorische analyse en waardestelling van de actuele situatie van het Van Stolkspark.

2 Historisch onderzoek

Plattegrond van Hasselt, vervaardigd door Jacob van Deventer, 1558. De stad is geheel omgeven door een muur en heeft aan de noordzijde een dubbele gracht.

Coll. Nationaal Archief

2.1 Tot 1809 Verdedigingswerken van Hasselt

Hasselt is ontstaan op een rivierduin, vermoedelijk uit het laat-pleistoceen of vroeg-holoceen ten oosten van het Zwarte Water. Er zijn archeologische sporen van bewoning uit de 12^e eeuw ontdekt tijdens een opgraving op het Burgemeester Royerplein in 1991. In 1227 wordt de nederzetting voor het eerst in bronnen vermeld als ‘Haslet’. Tussen 1252 en 1267 is door Hendrik van Vianden, bisschop van Utrecht het stadsrecht aan Hasselt verleend.¹ Dit betekende onder andere dat de stad het recht kreeg om een stadsmuur aan te leggen. Deze oudste verdedigingswerken bestonden waarschijnlijk uit een gracht en een wal met doornhagen en gepunte palissaden. Omstreeks 1400 werd de stad versterkt door de bouw van een stadsmuur en drie poorten: Veenepoort (Hoogstraat), Veerpont (Veersteeg) en de Enkpoort (Ridderstraat). Veel verdedigingswerken zullen tussen 1397 en 1427 zijn aangelegd. In 1528 is er sprake van twee schipbruggen over het Zwarte Water: een beneden en een boven de stad. In 1554 wordt in de rekeningen gesproken van de levering van tienduizenden stenen ten behoeve van de vestingwerken. Naast nieuwbouw zou het tevens gaan om onderhoud en herstel van poorten, torens, muren en bruggen. Op de kaart van Jacob van Deventer uit 1558 zijn deze verdedigingswerken duidelijk zichtbaar. Buiten de stadsmuur met de poorten en rondelen aan de oostzijde ligt een dubbele gracht met wal. Volgens een rekening uit 1583 was deze beplant met een stekelige haag.²

Nadat Hasselt in 1582 in Staatse handen was gevallen, volgde wezenlijke veranderingen aan de verdedigingswerken van de stad. De strategische ligging van Hasselt betekende dat de Raad van State de verdedigingswerken van de stad wilde vernieuwen. In 1583 wendde zij zich tot vestingbouwer Adriaan Anthoniszoon, die datzelfde jaar de stad meerdere malen bezocht. Tussen 1573 en 1597 was Adriaan Anthoniszoon betrokken bij de aanleg van verdedigingswerken van ongeveer 30 steden en plaatsen. Hij werkte o.a. mee aan de aanleg van de fortificaties van Naarden, Kampen, Heusden, Coevorden en Bourtange. Voor Hasselt wordt Adriaan verzocht om drie voorstellen te doen voor de verdedigingswerken zodat de stad met een zo klein mogelijk garnizoen kan worden volstaan.³ Hiervan is het ontwerpplan van 1597 bewaard gebleven. Op dit ontwerp worden langs de middeleeuwse stadsmuur zeven bastions gebouwd: twee grote aan de oostzijde (B en E) die over dubbele gracht worden geplaatst, twee op de hoeken (A en F) en drie kleinere aan de westzijde bij het water (I, H, G). Dit plan wordt niet uitgevoerd. Een wezenlijke verandering in de vestingwerken zou pas plaatsvinden in 1606. In dat jaar werd gestart met de uitvoering van ‘het plan voor de fortificatie der Stede Hasselt’ van Adriaan Anthoniszoon, een jaar nadat hij opnieuw de opdracht van de Staten-Generaal had gekregen om een nieuw fortificatieplan te ontwerpen. In het nieuwe plan kwamen de bastions aan het Zwarte Water te vervallen en werden de bastions aan de oostzijde naar buiten over de buitengracht getekend. In het verlengde van de Nieuwstraat kwam een nieuw bastion. In 1606-1607 vonden er onder leiding van ingenieur jonkheer Abraham van Zuylen van Nyevelt werkzaamheden plaats; in de jaren 1611-1614 was de ingenieur Hilbrandt Smidt betrokken. Het werk concentreerde zich in de eerste instantie in de omgeving van de Enkpoort, waarvoor het Zuiderbolwerk of Diamantenbolwerk werd opgeworpen. Dit bolwerk is aangelegd op een zandplaat in het Zwarte Water. De in eerste instantie met planken beschermde aarden wal van het bastion werd al snel vervangen door een gemetselde beschermingsmuur. In 1612 werd een bastion voor de Molenpoort aan het Zwarte Water uitgezet en aanbesteed. In 1615 werd dit gevolgd door een bastion voor de Veenepoort, samen met de overige bastions waaronder bastion ‘het Holten Wambuis’ – gelegen ten noorden van het Diamantenbolwerk. Alle aarden bastions aan de landzijde waren beplant met doornhagen en op elk bastion stond een wachthuis. In 1616 kreeg Hasselt een subsidie van 5000 gulden voor de aanleg van een bastion voor het Galenpoortje aan het Zwarte Water.

In totaal werden drie stenen bastions aan het Zwarte Water, die tevens als waterkering dienden, en vier aarden bastions aan de oostzijde aangelegd.⁴ Vestingwerken zoals Hasselt uit de 16^e en 17^e eeuw kwamen tot stand onder het Oud-Nederlandse stelsel. Dit vestingbouwkundig stelsel, wordt gekenmerkt door aarden wallen, natte grachten en bastions met rechte flanken die haaks staan op de courtines (deel van de vestingwal, gelegen tussen twee bastions). Op de kaart van Willem Janszoon Blaeu uit 1649 zijn de voltooide vestingwerken van Hasselt te zien. Langs de binnengracht is de oude stadsmuur nog ingetekend. De drie bastions aan de landzijde zijn ingericht met ‘hoven’, complexen van moes- en siertuinen, welke werden verhuurd aan de bewoners van de stad.⁵ De bastions zijn via de Veenepoort en Enkpoort te bereiken, ook ligt er in het verlengde van de Gasthuisstraat een poort met brug die naar één van de bastions leidt. Om de bastions heen ligt de buitengracht. Een pad loopt langs de gracht. Drie bruggen verbinden de bastions met het land. Aan de opzet en invulling van de bastions veranderde sindsdien weinig. De bastions aan de oostzijde zijn in de 18e eeuw meerdere malen getekend. Hierop is te zien dat deze niet beplant waren met bomen.

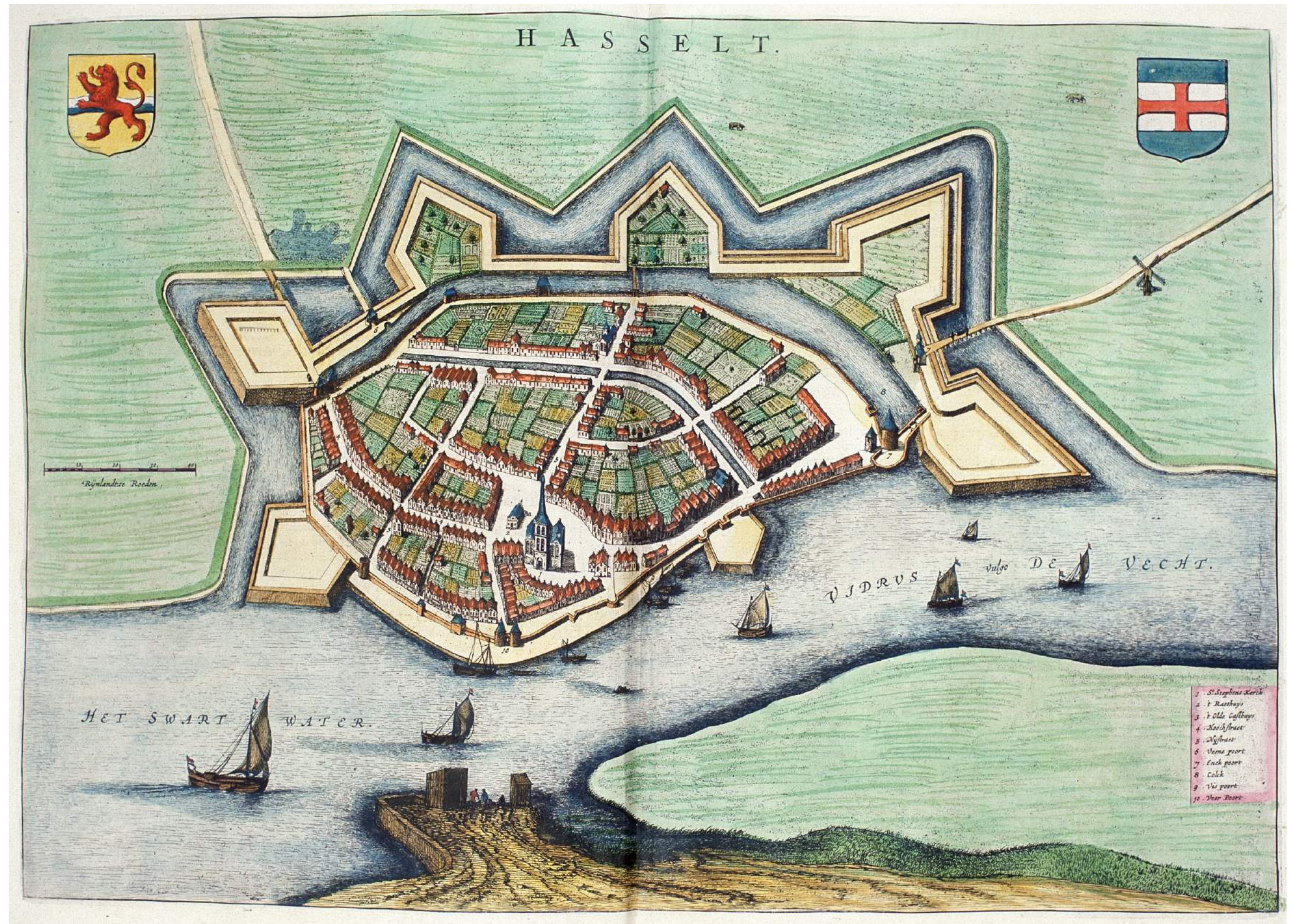
Net als veel andere vestingwerken verkeerde het vestingwerk van Hasselt in een erbarmelijke staat in de tweede helft van de 18^e eeuw. Zo staat er in een rapport over de Buiten Veenepoort dat er sprake is van ernstige verzakkingen en instortingsgevaar van het poortgewelf. Herstel was kostbaar en er werd gekeken naar mogelijke alternatieven.⁶ De ‘*Caarte van eenige landen liggende bij Hasselt*’ uit 1791 toont de contouren van de vesting, waarbij de functie van de drie bolwerken van noord naar zuid als volgt worden genoemd: ‘Timmerwerf’, ‘Hoven’ en ‘Hoven’. Het land ten oosten van het bolwerk was in het bezit van het gasthuis.⁷

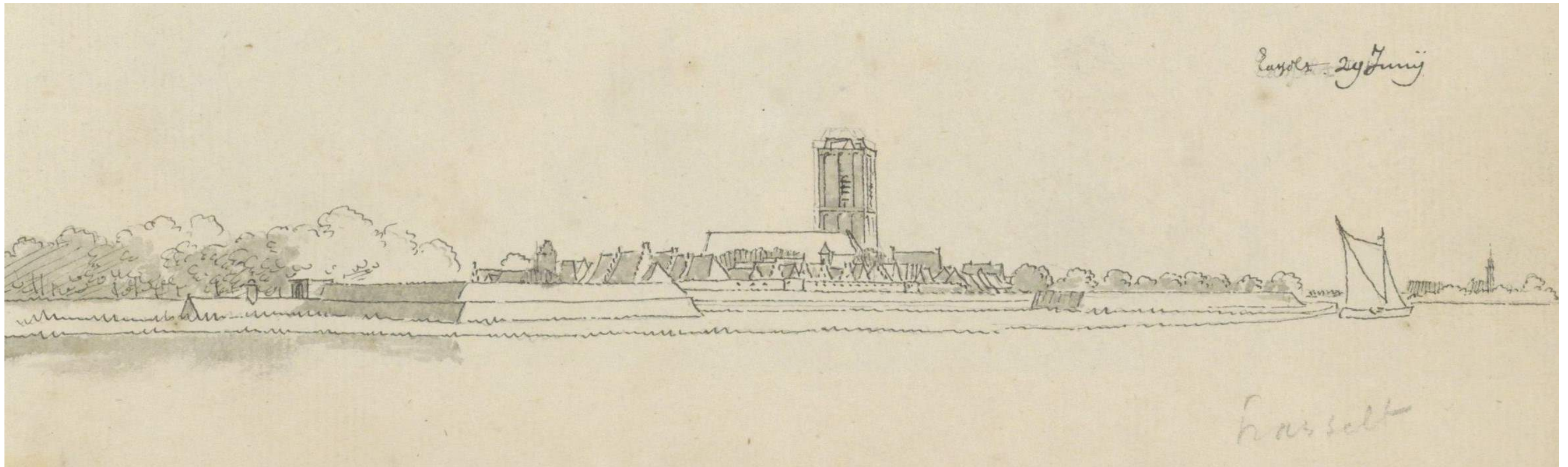
De stadswal was aan het begin van de 19^e eeuw al voor een groot deel geslecht. In 1806 werd een wandelpad aangelegd op de wal die van de Veenepoort in het noorden naar de Enkpoort in het zuiden liep. Dit pad werd omzoomd door bomen. Naast het wandelpad werden bankjes geplaatst. De Kerkhoflaan is een onderdeel van het voormalige wandelpad over de stadswal.⁸ Bij zijn decreet van 17 oktober 1809 hief koning Lodewijk Napoleon Hasselt als vesting op.⁹ Datzelfde jaar begon Willem Jan Baron van Dedem met de aanleg van de 40 kilometer lange Dedemsvaart tussen Hasselt en de Overijsselse Vecht. Het kanaal was in 1825 gereed en sloot aan op de stadsgracht van Hasselt. Door de aanleg van de Dedemsvaart, die aansloot op de stadsgracht van Hasselt, leefden de handel en de industrie op.¹⁰

Ontwerptekening voor de vestingwerken van Hasselt, vervaardigd door Adriaan Anthoniszoon, 1597.
Coll. Nationaal Archief

→ *Novum ac magnum Theatrum urbium Belgicae Foederatae, Hasselt, vervaardigd door Willem Janszoon Blaeu, 1649.*
 Coll. Stadsarchief Deventer

Gezicht op Hasselt vanuit het
oosten, vervaardigd door Abraham
de Haen (II), 1732.
Coll Rijksmuseum Amsterdam

Detail van de Hottingerkaart met
daarop zichtbaar de stad Hasselt,
1783.

Detail Kadastraal Minuutplan
Hasselt, Sectie A, opgemeten door J.
Noordhoek Hegt, 1820.
Coll. Rijksdienst Cultureel Erfgoed

1820	Soort	Eigenaar
122	hooiland	de Stad Hasselt [bolwerk]
124	tuin	Gerrit Kloosterziel, herbergier
125	tuin	Bartus van Tibberen en mede eigenaar, zwartverwer
126	tuin	de wed. erfgenamen van Ridderinkhof
127	tuin	Jan Weener, herbergier
128	tuin	Gerrit van Wijlant, winkelier
129	tuin	Jan Alberts Haersevoort, bouwman
130	tuin	Gerrit Bode, timmerman
131	tuin	Koenraad Admiraal, winkelier
132	tuin	de Stad Hasselt
133	tuin	Lucas van Dingstee, rentenier
134	tuin	med. Doctor Adolf Frederik de l'Espinasse
135	tuin	Hendrik Pool
136	tuin	de Stad Hasselt

2.2 1809-1900 Van vesting naar plantsoen met publieke wandeling en begraafplaats

Na het opheffen van de vesting Hasselt in 1809 vond in de daaropvolgende decennia de ontmanteling van de vestingwerken plaats. Bronnen met betrekking tot de herinrichting van de vestingwerken uit deze periode zijn schaars. Het Kadastraal Minuutplan (KMP) wordt gedurende deze ontmanteling, in 1820, opgemaakt, maar kadastrale kaarten met latere wijzigingen en informatie over de aanleg van de begraafplaatsen en gedempte stukken grond langs het Bolwerk (zoals de westzijde van de Kerkhoflaan) ontbreken. Incidentele informatie over de aanleg is gehaald uit krantenberichten.

Bijzonder aan het KMP uit 1820 is dat de opzet en invulling van de bastions in hoofdlijnen weinig is veranderd sinds de kaart van Blaeu uit 1649. Een deel van de perceelsgrenzen van de tuinen in de bastions komen overeen. Ten opzichte van de kaart van Blaeu is te zien dat op het KMP het grote veld in het Holten Wambuis is opgesplitst in meerdere percelen. Het wandelpad uit 1806 is niet ingekarteerd op het KMP uit 1820. De aarden wal van de voormalige vesting, perceelnummer 122, staat in de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel aangegeven als ‘hooiland’ in het bezit van de stad Hasselt. In het plangebied behoren ook de percelen 132 en 136 tot het eigendom van de stad. Deze percelen zijn net als de andere percelen in de bolwerken opgeschreven als ‘tuin’. Perceel nr. 136 werd door de gemeente in pacht uitgegeven, de andere percelen waren in eigendom van verschillende mensen uit de stad Hasselt. Op het minuutplan is aan de noordzijde een nieuwe brug te zien die toegang geeft tot de wandeling op de wal.

Toen de stadswallen hun militaire functie verloren, gebruikten vele steden deze ruimte voor stadsuitbreiding. Publieke voorzieningen van allerlei aard verschenen op de bolwerken, zoals ziekenhuizen, gevangenissen, universiteiten, kazernes, stations en begraafplaatsen. In Leiden werden op een deel van de bolwerken fabrieken gebouwd. Daarnaast werden de bolwerken gebruikt voor de stadsverfraaiing; een bezigheid die in de 19^e eeuw de belangstelling van velen had. De redenen om deze plaatsen te kiezen waren: het ruimtegebrek in de stad en de aantrekkelijkheden van de locatie. Al voor het opheffen van de vestingwerken bestond de gewoonte om op de stadswallen te wandelen. Het gedeelte dat daarvoor gebruikt werd, was daarvoor niet speciaal ingericht. Een essentieel onderdeel van deze wandeling zijn de uitzichten over het omringende landschap, waarmee de kwaliteit van de wandeling staat of valt. Veel van deze stadswandelingen kregen in de 19^e eeuw een aanleg in landschapsstijl en veranderden daarmee in singelparken.¹¹

De wijzigingen in Hasselt moeten in de context van bovenstaande ontwikkelingen gezien worden. Een deel van de omwalling werd gebruikt voor recreatie, een ander deel voor de industrie en een gedeelte voor publieke voorzieningen. Uit 1822 bestaat een bestek *‘voor het afgraven van een gedeelte van het Bolwerk teneinde er een turfmarkt aan te leggen’*; ook zien we de aanleg van verschillende timmerscheepswerven aan de noordzijde van het bolwerk. Op het noordelijke bolwerk was reeds in 1825 een joodse begraafplaats aanwezig, nadat de overstroming van 1825 de begraafplaats buiten de Veenepoort had verwoest. In 1828 kwam er een ‘Algemeene Begraafplaats’ op de stadswal van het Holten Wambuis.¹² In november datzelfde jaar wordt door de stad *‘Het MAKEN en STELLEN van HEKWERKEN tot afsluiting van een nieuw te maken BEGRAAFPLAATS te HASSELT’* aanbesteed.¹³ Een gedeelte van het publieke wandelpad over de vestingwal vormt de toegang tot de nieuwe begraafplaats, nu bekend als de Kerkhoflaan. Het daaropvolgende jaar was de begraafplaats gereed; uit hetzelfde jaar dateert een ‘Overzicht van de tarieven voor aankoop van grafplaatsen en kosten vanwege het begraven van lijken op de begraafplaats’.¹⁴ Mogelijk is in de loop van de 19^e eeuw het wandelpad over de vestingwal aangepast tot een wandeling in landschapsstijl, met een hoge wandeling op de wal en lage wandeling aan de buitenzijde van de wal. De vorm van de bolwerken, met hoge aarden wallen en gracht om de bastions was uitermate geschikt voor een dergelijke aanleg, waarbij de gracht werd veranderd in een slingerende waterpartij die een rivier of beek verbeeld. A.J. van der Wal spreekt in zijn *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden* in 1844 van de *‘sterke vesting wier werken [...] nu niet meer bestaan maar veranderd zijn in aangename wandelingen’*.¹⁵ De wijzigingen met betrekking tot de wandeling en de algemene begraafplaats binnen perceel 122 (later bekend onder de nummers 587, 1219, 1311, 1363 etc.) worden niet bijgehouden in het kadaster. Pas tegen het einde van de eerste helft van de 19^e eeuw wordt het perceel ‘hooiland’ gewijzigd in ‘publieke wandeling’, de aanwezigheid van een begraafplaats wordt pas aan het begin van de 20^e eeuw in het kadaster genoemd.¹⁶

In de tweede helft van de 19^e eeuw vinden er verschillende werkzaamheden plaats binnen het plangebied. In 1877 wordt perceel 124 door kerkmeester Albertus Velthuis (1814-1881) geschonken aan de Rooms-Katholieke gemeente. Op het perceel wordt de Rooms-Katholieke begraafplaats gesticht die in 1878 in gebruik werd genomen. Drie jaar later wordt de Algemeene Begraafplaats uitgebreid – reeds in 1874 was hier een lijkenhuisje in neogotische stijl geplaatst. In het plantsoen worden de zitbanken vernieuwd.¹⁷ Door de jaren heen vinden er verschillende houtverkopen plaats in het plantsoen van de stad Hasselt, zo wordt er in 1881: *‘Eenige op stam staande boomen, als eiken, iepen, beuken, dennen, enz., staande in het plantsoen, alsmede eenige perceelen hakhout, waaronder linden, eiken, acacias, wilgen, populieren, rijshout enz.’* verkocht.¹⁸

Detail veldminuut van de
Topografische Militaire kaart,
verkend 1883. Hierop is zichtbaar
dat de westzijde van de Kerkhoflaan
onderhand is gedempt.
Coll. Nationaal Archief

Ansichtkaart met 'Kijkje in het Bolwerk' uit 1903. Te zien is de lage wandeling langs de Buitengracht. Langs het pad stonden kuipplanten, het gazon was met bloemperken versierd.

Part.coll.

Foto met de tuin van de familie Van Stolk-Vas Visser genomen vanaf het noorden. De twee mensen zijn waarschijnlijk de heer en mevrouw Van Stolk, foto ca. 1918.
Coll. Historische Kring Hasselt

2.3 1900-1945 Van ‘Plantsoen’ naar het ‘Van Stolkspark’

Op 1 mei 1900 wordt jonkheer Otto van Suchtelen van de Haere (1867-1934) benoemd tot burgemeester van Hasselt. Voor zijn aanstelling in Hasselt was hij burgemeester van Giethoorn. Hij vestigde zich met zijn gezin aan de Heerengracht (nu nr. 16). Hij bleef voor tien jaar burgemeester van de stad, totdat hem op 10 mei 1910 eervol ontslag werd verleend.¹⁹ Van Suchtelen was zeer betrokken bij het onderhoud en de inrichting van het gemeenteplantsoen. Tijdens zijn eerste raadsvergadering bracht één van de raadsleden op dat de begroting voor het plantsoen is aangewend voor het uitbaggeren van de buitengracht met het gevolg dat ‘het plantsoen er verwaarloosd uitziet, geen bloem is te vinden en de f40 is gebruikt’. Daarnaast is van het bedrag een te grote voorraad stekken eiken en iepen gekocht, waardoor ze niet uitgeplant konden worden in de stadskweektuin en overal tussen de bomen zijn geplant. De raadsleden besluiten de begroting te verhogen met 40 gulden om het plantsoen in orde te brengen.²⁰

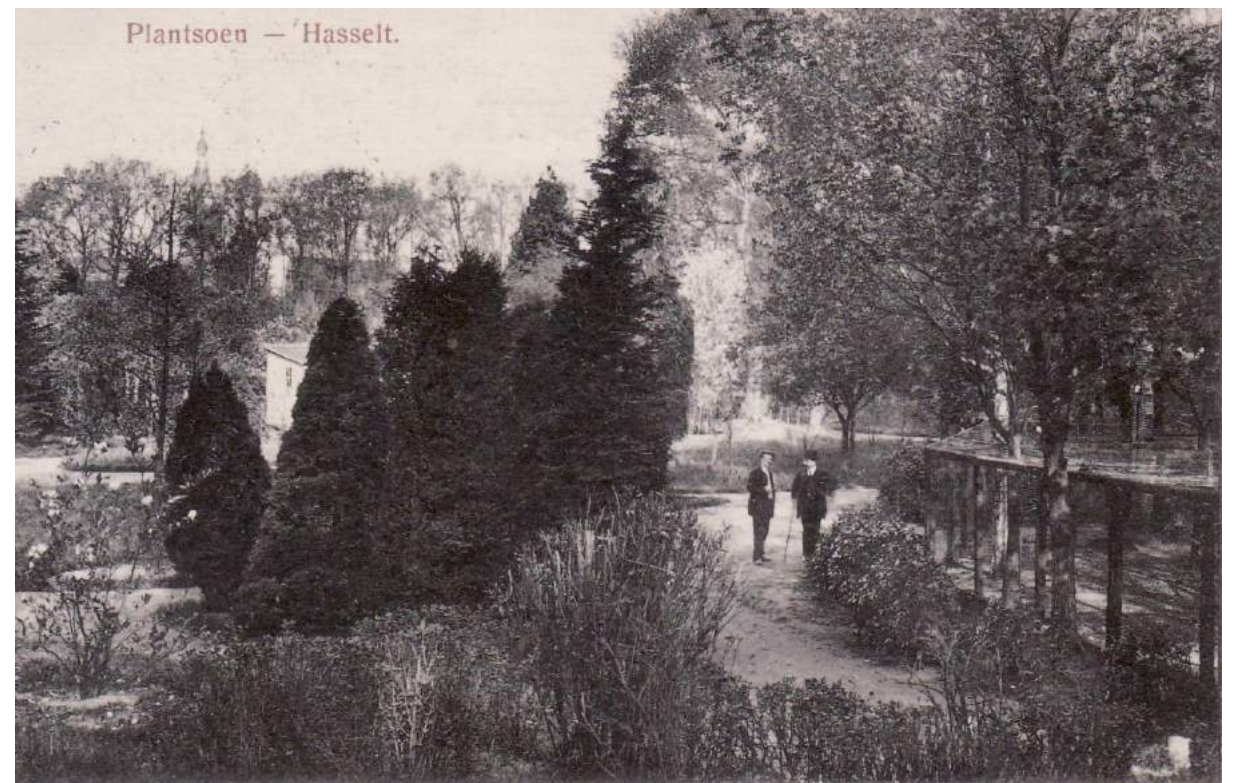
Drie jaar later laat de burgemeester op eigen kosten de lage gedeeltes van het plantsoen ophogen. Zo schrijft de *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*: ‘Zodoende zal niet alleen eenigen arbeiders een aardige wintertering bezorgd worden, maar zal ook onze wandelplaats, die niet alleen voor de ingezetenen, maar ook voor vreemdelingen zooveel aantrekkelijks heeft, in veel beter conditie komen. Men zal in het vervolg bij hoogen stand van het binnenwater niet meer voor overstroomde paden komen te staan en ook de bloemen zullen niet meer te lijden hebben.’²¹ Begin november 1903 koopt Van Suchtelen voor 275 gulden ‘een tuin gelegen in het Bolwerk te Hasselt en aldaar kadastraal bekend in Sectie A nummers 129 tuin groot twee aren negentig centiaren en 130 tuin groot twee aren vijftig centiaren; samen groot vijfaren veertig centiaren’ van Harm Timmerman, een tuinman uit Hasselt.²² Deze percelen liggen ten zuiden van de begraafplaats in het Holten Wambuis. Een maand later wordt werk aanbesteed om de Algemeene Begraafplaats uit te breiden.²³ In de raadsvergadering van januari 1904 deelt Van Suchtelen mee dat hij de tuin van Timmerman heeft aangekocht, ‘waardoor het wandelpad in het Plantsoen zal worden gelegd, hetgeen noodig is geworden door de uitbreiding van het kerkhof’.²⁴ De tuin biedt hij in dezelfde vergadering aan als geschenk aan de gemeente, de officiële overdracht vindt echter pas op 12 maart 1906 plaats.²⁵

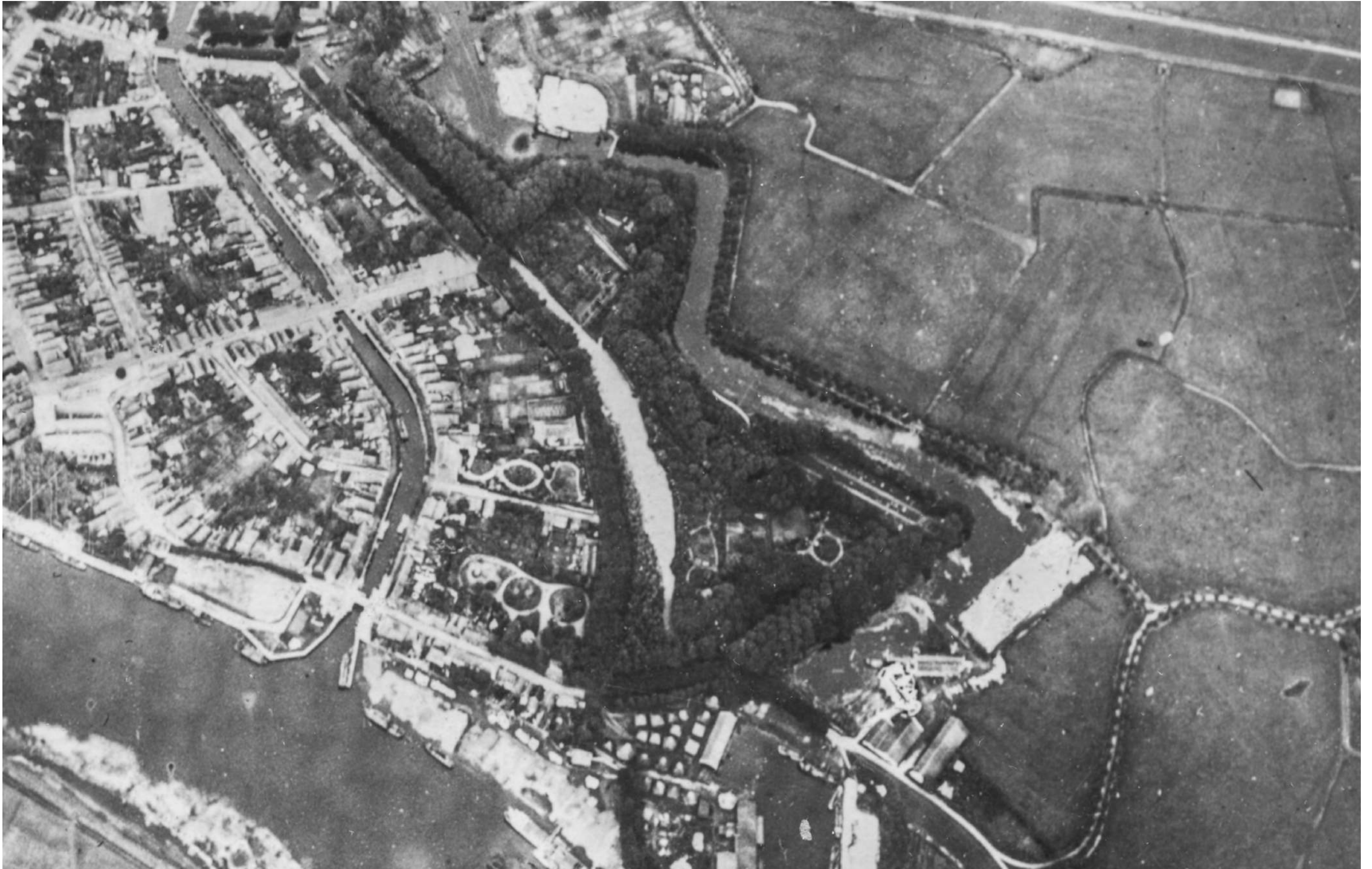
Datzelfde jaar krijgt het plantsoen een nieuwe aanleg. Voor het ontwerp en de beplanting is boomkweker en tuinarchitect Cornelis Carel Albert Lubbers (1865-1934), gevestigd op huize Landwijk te Zwolle, ingeschakeld. Eén van zijn nazaten is schrijver J.J. Voskuil (1926-2008). De nieuwe aanleg kostte de gemeente 300 gulden, krantenberichten melden ook een ruime bijdrage van de burgemeester zelf. De *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant* schrijft: ‘Dank zij den goeden smaak en bekwaamheid van den heer C.C.A. Lubbers, boomkweker en tuinarchitect, huize Landwijk bij Zwolle, hebben ons plantsoen en de overige beplantingen onzer stad een ware verjongings- en verfraaiingskuur ondergaan. Het geboomte is geheel naar den eisch behandeld, op doelmatige wijze gesnoeid en waar het noodig bleek zijn in den weg staande of ongezonde exemplaren opgeruimd. De nieuwe parkaanleg langs de Buitengracht en bij de algemeene begraafplaats zijn door den heer L. met smaak aangelegd. Bij den aanleg van de laatste is op zaakkundige wijze partij getrokken van den glooienden bodem. Uit zijn schat van coniferen, heesters, boomen en andere gewassen heeft de L. de parken van een fraaie collectie voorzien. Een warme dankbetuiging moet ook aan onzen burgemeester worden gericht, die voor een goed deel op onbekrompen wijze de middelen verschaft om de aantrekkelijkheid van ons plantsoen zoozeer te verhoogen. Ons wandelpark moge dan niet zoo groot zijn als vele wandelplaatsen, de aanleg is fraai en een bezoek is het overwaard.’²⁶ Hieruit komt naar voren dat Lubbers de bestaande wandeling over de wal en de tuinen ten zuiden van de begraafplaats (perceel nrs. 129, 130 en 132) tot één parkaanleg met slingerpaden heeft gecreëerd.²⁷ Voor de aanleg werd de stadsbroeikas in het plantsoen afgebroken.²⁸

Het plantsoen gefotografeerd vanaf de zuidoosthoek van het park bij de Algemene Begraafplaats. Zichtbaar is de nieuwe aanleg van C.C.A. Lubbers uit 1904. Foto uit ca. 1905. Coll. Historische Kring Hasselt

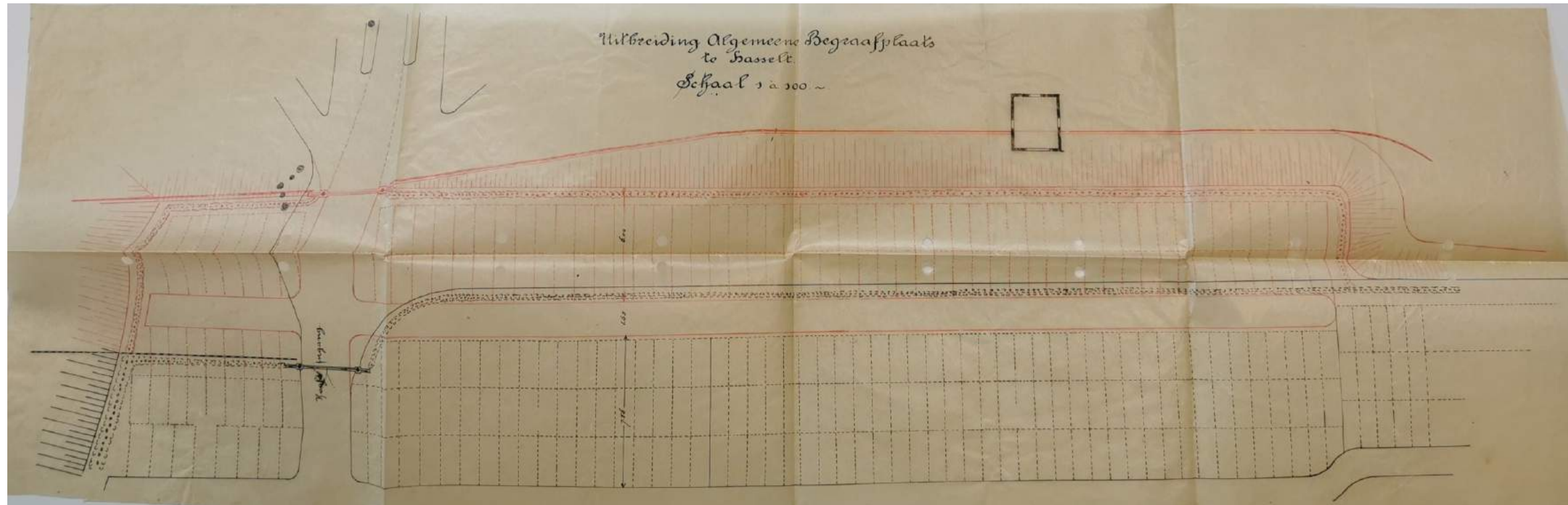
Ansichtkaart van de zuidoosthoek van het Van Stolkspark oftewel het ‘Voliërepark’ in ca. 1920. Rechts op de foto is de volière te zien; de hut op de achtergrond is de lighal van het Groene Kruis. Part. Coll.

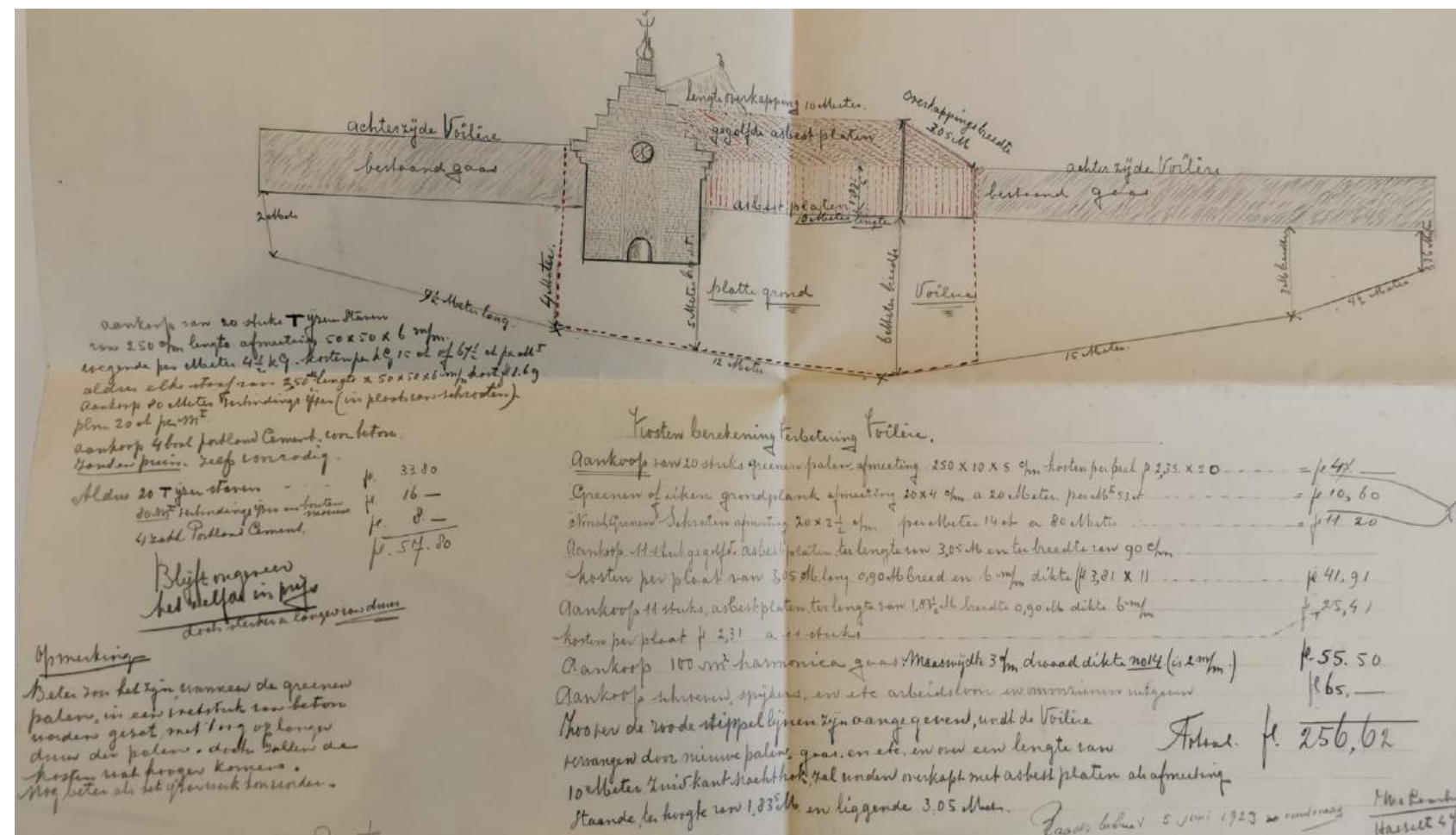

← Luchtfoto genomen vanuit een ballon, 1909.
Coll. Aviodrome Lelystad

Op een luchtfoto uit 1909 en enkele ansichtkaarten uit deze periode zijn de verbeteringen aan het plantsoen ‘het Volièrepark’ ten westen van de begraafplaats te zien. Centraal in de aanleg lag een rond gazon met daaromheen een pad en verschillende ronde slingerpaden die hierop aansluiten. De volière was vlakbij de Kerkhoflaan geplaatst. Vanaf de hoger gelegen Kerkhoflaan had men mooi zicht op de aanleg van het plantsoen. Meerdere foto's zijn vanaf dit zichtpunt gemaakt. Op de luchtfoto zijn ook de verschillende percelen te herkennen die destijds nog in het bezit waren van particuliere eigenaren. Deze waren van elkaar en het gemeenteplantsoen afgescheiden door hekken en hagen. De tuin gelegen in de westzijde van het Holten Wambuis (voorheen nrs. A 133, 134 en 135, later één perceel onder nummer 1881) behoorde tot Hendrik J. van der Vecht (1847-1929), die het weer had geërfd na het overlijden van zijn vader Jan van der Vecht en zijn stiefmoeder Maria Everdiena Gantvoort.²⁹ Uit de luchtfoto is op te maken dat het westelijke gedeelte van zijn tuin, grenzende aan de Binnengracht, was ingericht als siertuin met slingerende paden, gazon en (bloem)perken. In verschillende krantenberichten door de jaren heen wordt met name de magnolia genoemd. Zo schrijft de Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant in 1907: *'In den buitentuin van den heer H.J. v.d. Vecht Jz. In het Plantsoen prijkt in vollen lentetooi een magnolia met duizend en nog eens duizend wit-rose kelken, waarbij er zijn van 1,5 a 2 dm in middellijn. Om een denkbeeld te geven van dit reuzenbouquet kan dienen, dat de boom een hoogte heeft van 5,5 a 6 m, terwijl de kroon een omtrek van ca. 25 m en een middellijn van 8 m heeft. Zoo niet de grootste, behoort hij zeker tot de reuzenexemplaren hier te lande. Uit het plantsoen is de boom zeer goed te zien, daar hij direct voor een der ingangen staat.'*³⁰

Bestektekening met daarop
zichtbaar de uitbreiding van de
Algemene begraafplaats in 1921.
Het rechthoekige gebouwtje is de
volière,
Archief Historische Centrum Overijssel

Tekening met aanpassingen ter verbetering van de voliëre, vervaardigd door W. van Laarhoven, 1929.
Archief Historische Centrum Overijssel

Na het aftreden van Van Suchtelen wordt in mei 1910 Johannes Petrus Roijer (1882-1962) tot burgemeester benoemd. Onder zijn bewind worden de laatste particuliere percelen in het Holten Wambuis toegevoegd aan het bezit van de gemeente Hasselt. In 1914 wordt de tuin van J. Spoelder, perceel A 131, aangekocht door de stad voor 350 gulden. Dit wordt gedaan om in het plantsoen ‘*eenige verbetering te kunnen aanbrengen, terwijl tevens wordt goedgevonden een klein gedeelte van dien grond in huur af te staan aan het Groene Kruis*’.³¹ Het daaropvolgende jaar wordt door de burgemeester advies ingewonnen bij de Nederlandse Heidemaatschappij met betrekking tot het rooien van de iepenlaan in het plantsoen. Op advies van de maatschappij wordt besloten om de gehele laan te rooien.³² Een week later wordt unaniem besloten om bij de aanleg van de nieuw in te planten laan beuken in plaats van iepen in te planten ‘*op grond dat deze boomen het reeds schoone plantsoen een aangenamer aanzien zullen geven*’.³³ Dit betrof vermoedelijk een laan in het plantsoen in het ‘Kleine Bolwerk’, ten noorden van de tuin van H.J. van der Vecht. In 1916 wordt er namelijk bericht over wijzigingen binnen de aanleg aldaar door de wethouder H. Knegt, bijgestaan door de ‘stads-tuinbaas Schapelhouman’: ‘*Men kan ons stedelijk bestuur er waarlijk geen verwijt van maken, dat het niet alles doet, om de onmiddellijke omgeving onzer gemeente zo aantrekkelijk mogelijk te maken voor inwoners en vreemdelingen. [...] Zoo nu weer het zoogenaamde 'Kleine Bolwerk'. Tot voor korten tijd een onaanzienlijk aanhangsel van het eigenlijke Plantsoen is het nu vervormd tot een waardig vervolg daarop. In plaats van de oude, steeds modderige laan en het verwilderde hakhout, is er aangelegd een driedubbele beukenlaan met coniferen er tusschen. De hoofdlaan heeft tusschen de bermen een breedte van 4 m, de zijlanen 2 m. Aan de kanten eenige slingerpaden met gazons en bloemperken, die aan den kant der Buitengracht zijn afgesloten door hoog geboomte en bloeiende heesters: alles een lust voor de oog. Ook de volière in het Groote Plantsoen wordt steeds meer bevolkt. Behalve eenige pauwen, kalkoenen en duiven is zo onlangs aangevuld met een paar parelhoenders en een drietal fasanten, waaronder een Japansche, een prachtdier. Er zullen altijd Nurksen blijven, die een stuk bouwland verkiezen boven mooien aanleg, maar het overgrootste merendeel der Hasselaren is terecht trotsch op zijn eenig wandelpark*’.³⁴ In 1921 wordt de Algemeene Begraafplaats wederom uitgebreid aan de westzijde, hierbij wordt o.a. de entree naar de begraafplaats in westelijke richting verlegd.³⁵

Op 2 december 1916 vertrok Hendrik J. van der Vecht naar Deventer en verkocht voor 3000 gulden zijn tuin aan Olga Eveline van Stolk-Vas Visser (1877-1976).³⁶ Zij was de echtgenote van Jacobus van Stolk (1862-1919, secretarisconsul van de Nederlandse Harddraverij en Renvereniging van Den Haag. Hun woning stond in Heemstede. Het tuinhuisje aan de zijde van de Binnengracht werd datzelfde jaar nog gesloopt. Na het overlijden van haar man in 1919, vertrekt Van Stolk-Vas Visser naar Parijs waar zij zich vestigt bij haar stiefdochter uit het eerste huwelijk van haar man.³⁷ Aangezien het gemeentebestuur graag het plantsoen met de tuin van de weduwe wilde completeren, werd burgemeester Roijer eind 1924 gemachtigd om met haar over de aankoop te onderhandelen. De tuin werd op dat moment geschat op 2000 gulden.³⁸ De actie had succes, Van Stolk-Vas Visser besluit zelfs om de tuin aan de stad te schenken. Op 8 januari 1925 aanvaard de stad officieel het geschenk van de weduwe ‘*Overwegende dat genoemde tuinen respectievelijk groot 6 are, 5.30 are, 19.80 are en 7.10 are in goeden staat verkeer en zeer geschikt zijn gelegen voor aansluiting bij het plantsoen der gemeente, om daarmede een volkomen geheel te vormen*’.³⁹ Dit initiatief kan worden beschouwd als de Hasseltse vertaling van de ontwikkeling van een volkspark zoals die elders in het land tot stand komen.

Ondertussen had burgemeester Roijer ook de vorige eigenaar op de hoogte gebracht van de gift van Van Stolk-Vas Visser. Van der Vecht reageert positief op deze ontwikkeling – het lag immers nu ze in Parijs verbleef voor de hand dat ze weinig nog te Hasselt zou komen en ‘*bij publieke verkoop zou de tuin wel eens in sloopen [sic.] handen komen*’. Hij was benieuwd hoe de nieuwe tuin aan zou sluiten op het bestaande plantsoen, dat de vruchtbomen werden gerooid verbaasde hem niet. Hij sluit zijn brief dan ook als volgt af: ‘*Als het niet te veel gevraagd is zou ik toch wel eens over dat ik met aanleg legaat een schetsje willen ontvangen hoe u die dacht. Mogelijk zou ik dan ook nog en steentje bijdragen voor het mooie doel. Want dat heb u wel terecht gezegd, de tuin te Hasselt ligt mij na aan t hart*’.⁴⁰

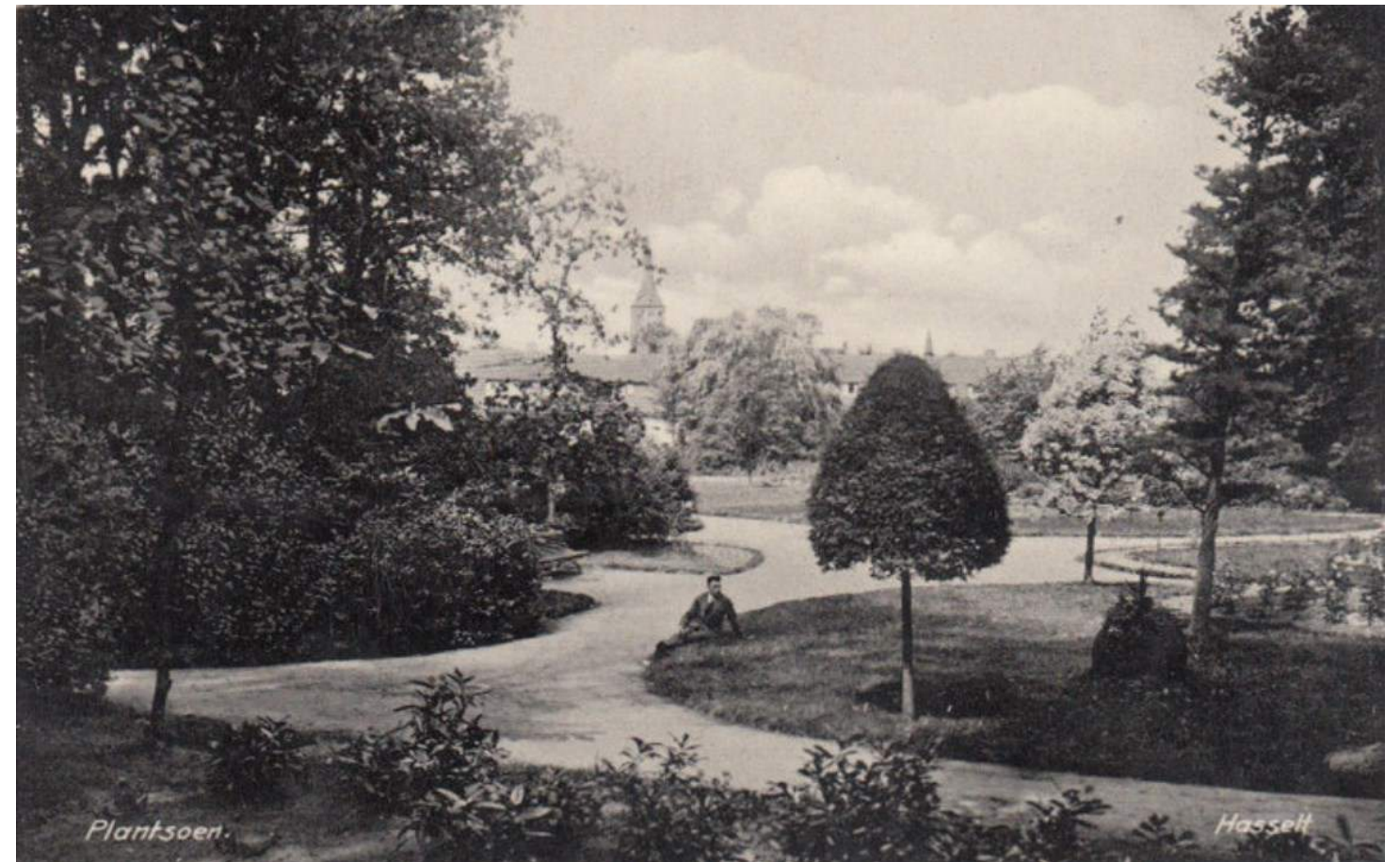
Aangezien de stad op dat moment meerdere plannen had liggen, waaronder het (gedeeltelijk) dempen van de Binnengracht en in afwachting was van de voltooiing van de betere bemalingswerken van het Waterschap De Noorder Vechtdijken, werd besloten om het maken van ‘een groot plan’ uit te stellen, de aanleg van de tuin ‘te laten zoals zij is’ en ‘*de completeering tuin van mevr. Van Stolk en plantsoen zoo goedkoop mogelijk in orde te maken*’. De sloot aan de noordzijde van de tuin werd gedempt.⁴¹ Gemeente-opzichter Willem Lourens van Laarhoven (1883-1964) was verantwoordelijk voor het gedeeltelijke herinrichtingsplan in landschapsstijl. Op 10 juli datzelfde jaar werd het park officieel geopend door het gemeentebestuur. Hulde werd hierbij ook gebracht aan Van Laarhoven ‘*die op zoo fraaie wijze den tuin veranderd heeft in plantsoen, dat door een ieder gezien mag worden. [...] Vervolgens werd nog een wandeling door het plantsoen gemaakt. Inderdaad biedt dit een fraaie indruk. Naast mooie gazons heeft de heer Van Laarhoven gezorgd voor schaduwrijke plekjes, waar de banken dan ook niet ontbreken. Vooral in dezen tijd van het jaar, nu de rozen volop bloeien, is 't een genot hier eens een tijdje door te brengen, wanneer men eens op zijn gemak van de natuur wil genieten. Het zal dan ook steeds druk bezocht worden door de bewoners van Hasselt, die er werkelijk trots op kunnen zijn, zulk een fraai plantsoen te bezitten*’.⁴² De tuin kende drie ingangen, waarvan een over een brug over het water voer.⁴² De wijzigingen in de aanleg zijn zichtbaar op een reeks luchtfoto's uit 1937.

Er vinden in de daaropvolgende jaren nog enkele wijzigingen plaats aan het park – in 1929 wordt onderdelen van het pauwenhok vernieuwd en verbeterd.⁴³ De Binnengracht wordt omstreeks 1929-1930 gedempt en voorzien van woningen – nu bekend als Eikenlaan. In 1936 worden de iepen in de Kerkhoflaan in verband met de iepenziekte gerooid en verkocht. In plaats daarvan werden eiken geplant. Diezelfde maand ontvangt de gemeente van de Sierteeltcentrale plantmateriaal als sering, rododendrons, magnolia's voor aanvulling van het plantsoen en de beplantingen bij de openbare lagere school.⁴⁴ In diezelfde periode liepen onderhandelingen met de muziekvereniging Hasselts fanfare om een muziektent in het park te plaatsen – waar ze sinds 1927 vaker optraden. In 1937 besloot de gemeenteraad van een plaatsing in het park af te zien.⁴⁵ De Algemeene Begraafplaats werd in 1941 nogmaals uitgebreid.

Zicht op de Kerkhoflaan, hier nog bestaande uit iepen, met links de volière, ca. 1920-1930.

Ingekleurde foto via Hasselt in Oude foto's

Ansichtkaart met daarop zichtbaar de herinrichting van het plantsoen in landschapsstijl naar W. van Laarhoven, ca. 1930.

Part. coll.

Het Van Stolkspark gezien vanuit
het noorden met op de achtergrond
de Kerkhoflaan, ca. 1930-1935.
Part. coll.

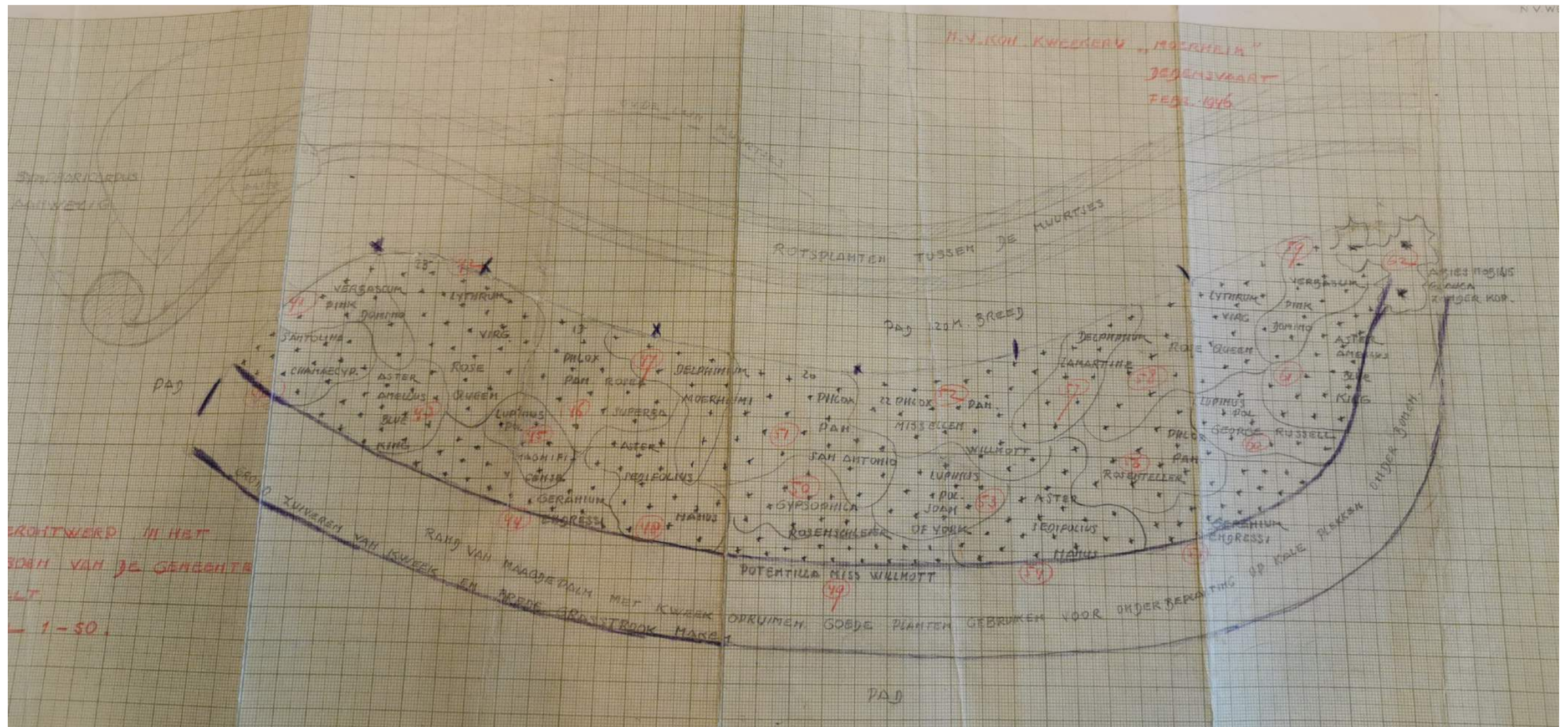

Twee luchtfoto's uit 1937, waarop de herinrichting door W. van Laarhoven uit 1925 zichtbaar is. Ook is zichtbaar dat de Kerkhoflaan in dat jaar opnieuw is ingeplant met eiken.

Coll. Nederlands Instituut voor Militaire Historie

Ontwerp voor de border in het
plantsoen van de gemeente Hasselt
door Mien Ruys / Kwekerij
Moerheim te Dedemsvaart, feb.
1946.
Archief Historisch Centrum Overijssel

2.4 1945-heden Wederopbouw en modernisering

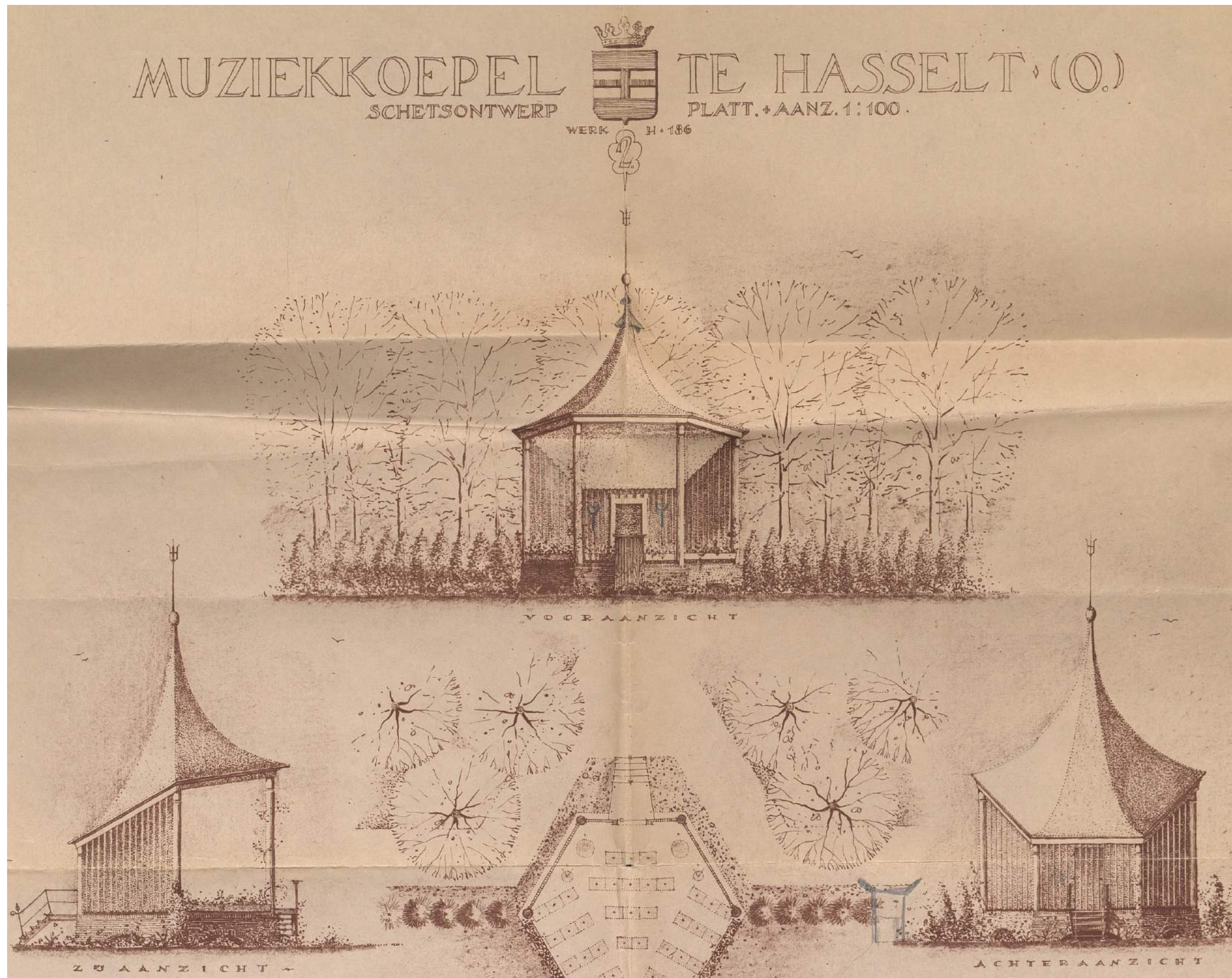
Herstelwerkzaamheden en een nieuwe border door Mien Ruys

Na de oorlog verkeerde het park in verwaarloosde staat. Uit de *Aangifte van schade aan roerende goederen door bestuur van de gemeente Hasselt, 25 mei 1949* blijkt dat voor Organisatie Todt in de periode oktober 1944 tot maart 1945 verspreid door het park 60 eiken zijn gekapt.⁴⁶ Volgens opzichter van de gem. plantsoenen, Willem Lourens van Laarhoven (1883-1964) *‘zijn allen door de Duitsers uitgezocht als de allerbeste en rechtsten stammen’* en gebruikt voor bunkerbouw en verdedigingswerken.⁴⁷ Uit een brief van de Nederlandsche Heidemaatschappij van mei 1946 wordt vermeld dat in het noordelijke gedeelte van het park ‘het z.g. Bolwerk’ bunkers waren aangelegd, waarbij de benodigde grond is gegraven uit het zuidelijke gedeelte van het park. Herstelwerkzaamheden aan de grond werden nog datzelfde jaar uitgevoerd.⁴⁸ De aangifte noemt verder dat na de bevrijding een gedeelte van het gekapte hout door de gemeente is gebruikt voor herstelwerkzaamheden in de stad.⁴⁹ Van Laarhoven noemt in een latere notitie dat naast de 60 eiken ook ongeveer 30 jonge eiken en beukenbomen zijn gekapt – en niet zijn opgegeven in de

Opzichter van de gem. plantsoenen Willem Lourens van Laarhoven voor de magnoliaboom in het Van Stolkspark, ongedateerde foto.

Part. coll.

Schetsontwerp muziekkoepeel te Hasselt van A.C. Kammeijer, 1953.
Archief Historisch Centrum Overijssel

Ansichtkaart van het plantsoen met muziektent, ongedateerd.
Part. coll.

Zicht op de herinrichting van het Van Stolkspark naar ontwerp van G.J. Ter Mors en A.C. Kammeijer uit 1953 vanuit de muziektent.
Part. coll.

aangifte.⁵⁰ Hij heeft volgens de notitie voor de gemeente een plattegrond van het Gemeentelandsplantsoen vervaardigd met daarop in rode stippen aangegeven welke zijn gekapt. Deze plattegrond is niet teruggevonden in het archief. Omstreeks 1950 was men nog steeds bezig met de kwestie over het wel of niet herplanten van eiken in het park.⁵¹

Ondanks het kappen van meerdere 100-jarige eiken blijkt het rijke vooroorlogse plantenbestand nog grotendeels aanwezig te zijn. In het kerkblad *Predikbeurten en mededelingenblad voor Hasselt* van 3 en 10 augustus 1946 is een beschrijving van het plantsoen te lezen: 'Beginnen we met de laan naar de begraafplaats. Hier staan jonge zomereiken en daar tussen *Chamaecyparis* soorten. [...] Gaan we naast de woning van den heer Stoel naar beneden, dan valt ons oog direct op een rhabarberachtige plant: de *Gunnera*. [...] Verder zien we *Rhododendrons* en er achter weer *Chamaecyparis*-soorten, o.a. de *Pisifera*- of erwtenrank. Deze komt uit Japan. Aan de andere zijde vinden we in 't voorjaar prachtige bloeiende heesters. Die donkere zijn *Prunus*- en *Malus*soorten, die familie zijn van onze pruim en kers. Ook *Spirea*'s en *Diervillea*'s komen in deze zeer rijke beplanting voor. Ik wil alleen wijzen op berken en elzen en op de prachtige esdoorn-soort, die in 't voorjaar eerst rode en later groene bladeren draagt. Dan vinden we bij de treurwilg een *Larix* of lorkeboom, waarvan de naalden in een kringetje bij elkaar staan. [...] Even verder staat een prachtige Vleugelnoot [...], kleine *Thuja*'s [...] een *Robinia* [...] Bij de varens staat het enig overgebleven familielid uit de tijd van de steenkoolvorming de *Ginkgo biloba*. [...] U ziet, dat de hele wereld in ons bolwerk aanwezig is. We kunnen er trots op zijn. Maar laten we nu ook zorgen, dat 't mooi blijft. Laarhoven en zijn staf maken 't plantsoen mooi en verdienen veel lof. Een week later beschrijft hij de aanleg rondom het pauwenhok: 'Zittend op 't bankje tegenover het pauwenhok zien we allereerst aan onze rechterhand de Westerse *Magnolia* met z'n grote bladen. [...] Op 't perkje ernaast bij de mijn staat een bolronde groene beuk met zeer sterk gespleten bladeren. [...] Verder staat daar een grote bos veelkoppige *Taxus*, waarvan ook andere soorten bij de R.K. begraafplaats voorkomen. [...] In datzelfde perk staat ook een prachtige lichtgroene *Moerascypres*. [...] Verder staat in 't pauwenhok een prachtige witte berk. [...] Vlak bij de berk staat een prachtige esdoorn met nog rood blad aan de onderkant en even verder staat op de hoek van 't volgende perk een mooie es. [...] Voor 't pauwenhok staat nog een eigenaardige den, waarvan de naalden aan de achterzijde witte strepen hebben. [...] Verder naar links staat een boom met grote bladeren: de Duitse pijpboom. [...] Boven de lagere struiken steekt hoog tegen de lucht de Christusdoorn met zijn fijne dubbelgeveerde blaadjes af. [...] Bij de bank staat verder een bonte eik. [...] Op 't grote gazon er naast staat een prachtige bruine treurbeuk. [...] 't Prachtige Pampasgras uit Paraguay uit Zuid-Amerika zal straks 't vak weer sieren. Ook onze *Magnolia*, die men ten onrechte tulpenboom noemt, kan tot een van de sierlijkste uit ons plantsoen gerekend worden.⁵³

Begin 1946 wordt tuinarchitect Mien Ruys (1904-1999) gevraagd om beplantingsplannen voor verschillende gedeelten van het plantsoen in Hasselt te maken. Dit betreft het Burgemeester Roijerplantsoen en het Van Stolkspark. Voor het Van Stolkspark maakt ze een plan voor het muurtje in het noordelijk deel van het park langs de Buitengracht: 'ik het muurtje, dat nu meer op een ruïne lijkt, willen afbreken en opbouwen in iets vloeiender lijn in twee etages met rotsplanten er tusschen. [...] Misschien zullen de aanwezige planten voldoende zijn, anders moet ik hier voor later nog wat aanvulling worden aangebracht. Aan de voet van de muurtjes kan een pad van 1,20 meter breed komen, terwijl ik aan de voorkant de rand maagdepalm, die heelemaal overwoekerd is door kweek, opruimen en hier een grasstrook maken. De beplantingsstrook wordt dan beter van verhouding en belangrijk goedkooper en ook gemakkelijker in het onderhoud. De drie groote perken, die wat verder op liggen, zou ik op den duur willen laten verdwijnen en hier gras maken.'⁵⁴ In maart 1946 wordt na het advies van Van Laarhoven ingestemd met de plannen van Ruys voor de inrichting van een border rondom de muur in het Van Stolkspark. Dit plan wordt met behulp van personeel uit de Kwekerij Moerheim uitgevoerd.⁵⁵

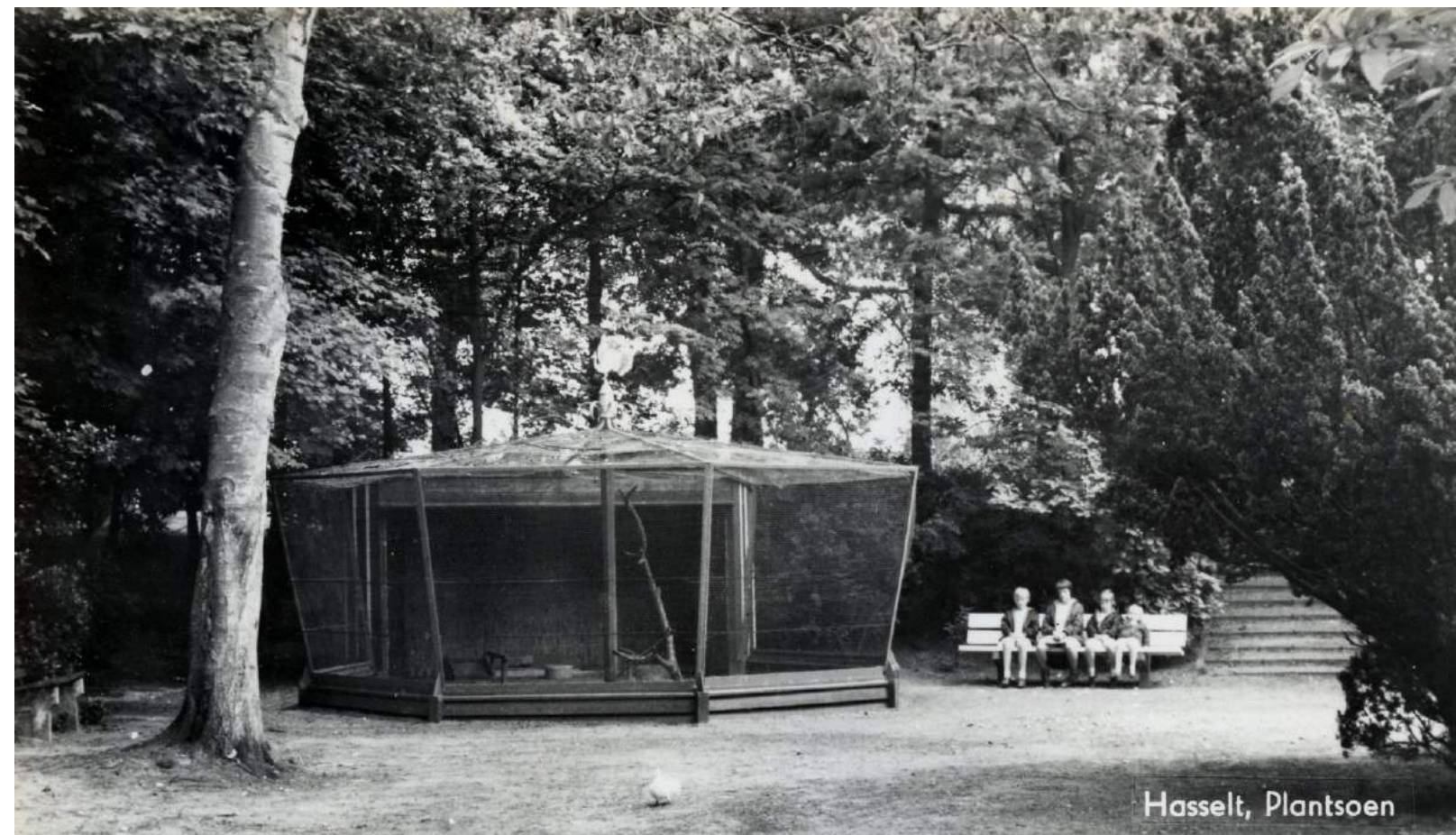
Hasselt, Van Stolkspark met Muziekkoepeel

Hasselt, Plantsoen - Volière

Zicht vanuit het noorden op de herinrichting met de muziektent van A.C. Kammeijer, 1954.
Part. coll.

De nieuwe volière in de zuidoosthoek van het park, kaart na 1957.
Part. coll.

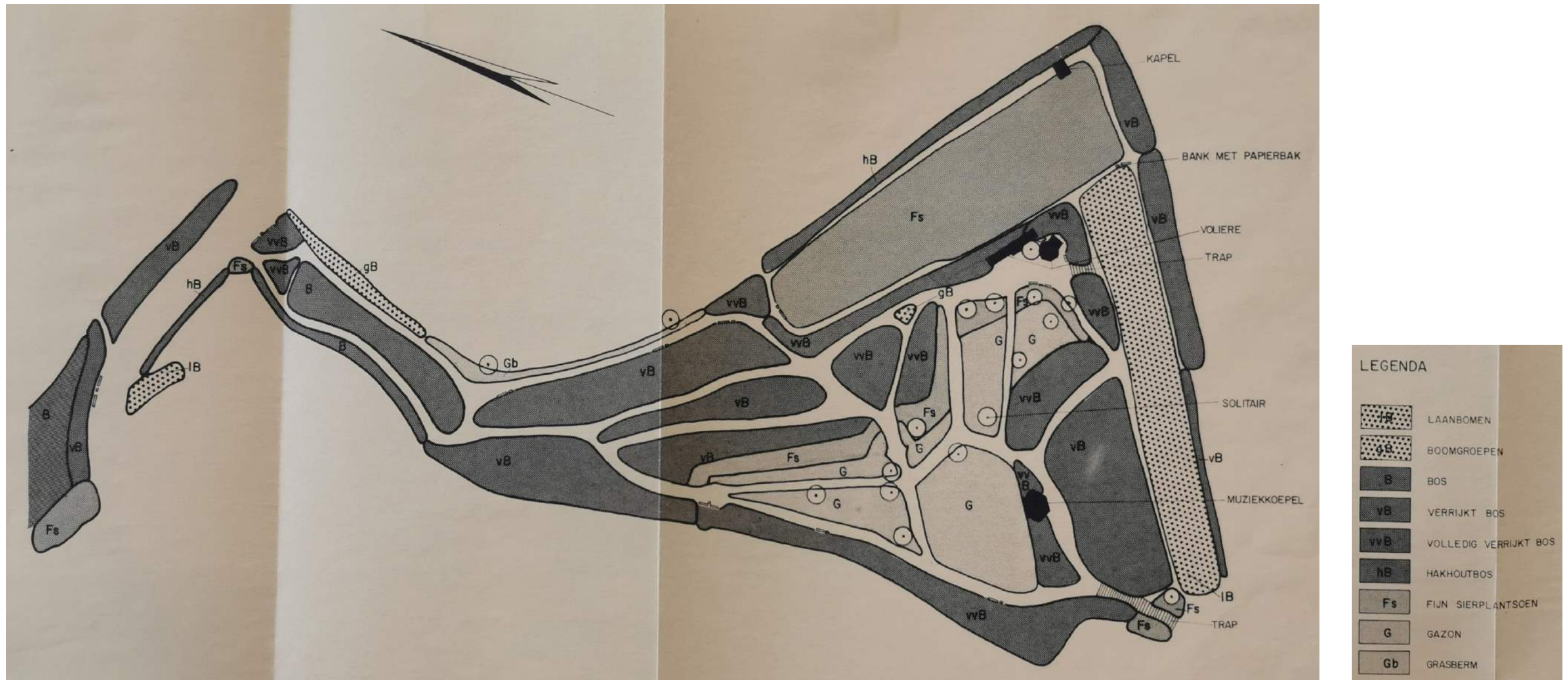
Hasselt, Plantsoen

Ansichtkaart met het pauwenhok, ongedateerd.
Part. coll.

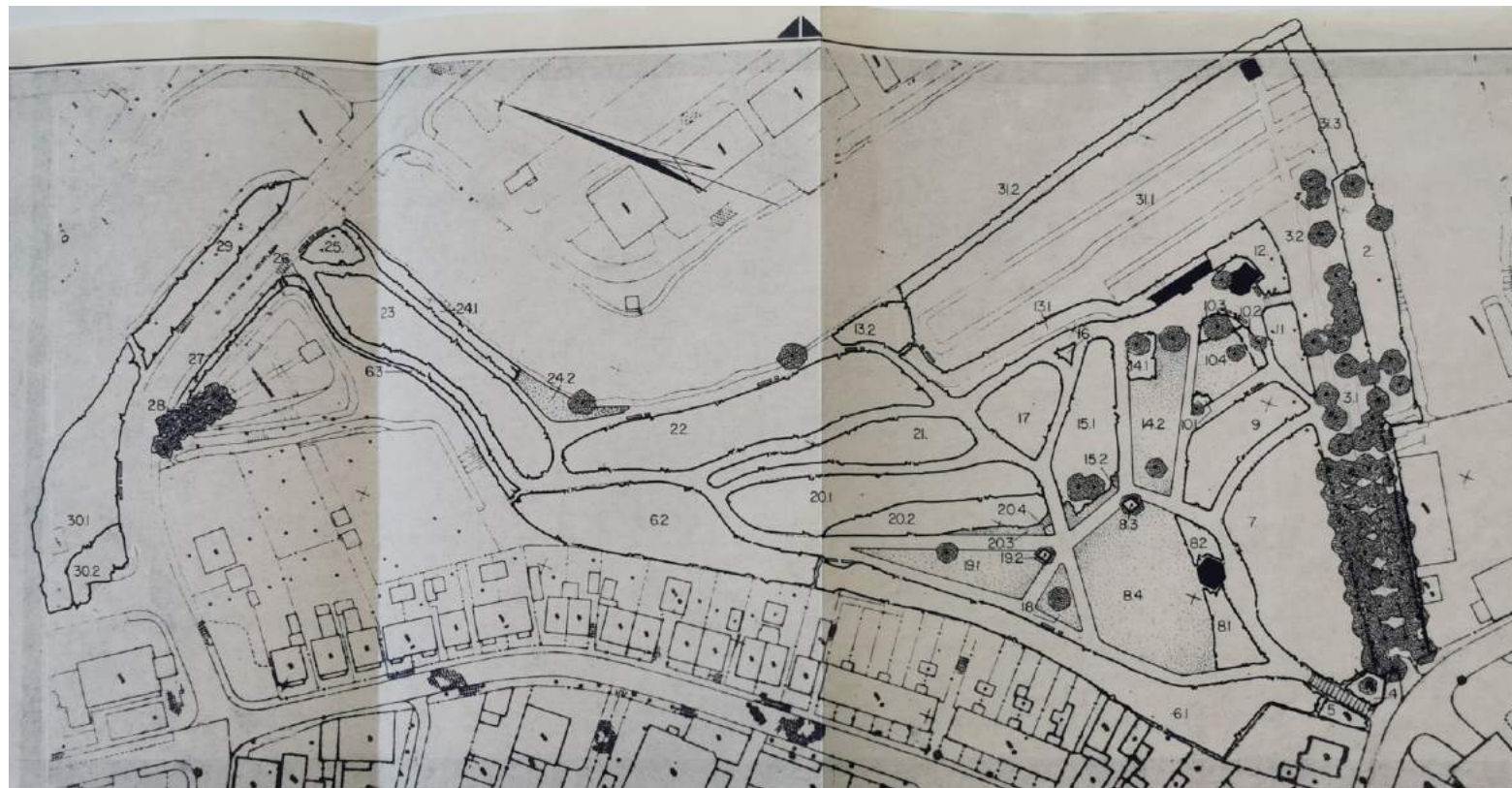
Luchtfoto uit 1958 met daarop
zichtbaar de herinrichting van het
Van Stolkspark naar ontwerp van
G.J. Ter Mors met de strakke, rechte
paden.

Coll. Aviodrome Lelystad

Inventarisatiekaart van het Van Stolkspark, vervaardigd door Ingenieursbureau Oranjewoud B.V., 1981.
Archief Historisch Centrum Overijssel

Beheerskaart behorende bij het *Beheersplan Van Stolkspark* van het Van Stolkspark, vervaardigd door Ingenieursbureau Oranjewoud B.V., 1981.
Archief Historisch Centrum Overijssel

Reorganisatie door Ter Mors en Kammeijer

Begin jaren '50 kwam de gemeenteraad tot de conclusie dat het plantsoen opgeknapt moest worden. Ondertussen was in de oorlogsjaren het park omgedoopt tot het 'Wilhelminapark'. Het lag in de bedoeling om het plan voor herinrichting van het park door de opzichter of eigen personeel te laten vervaardigen. In 1953 kreeg de tuinman G.J. ter Mors opdracht om een ontwerp te maken. De herinrichting viel samen met de bouw van de muziektent door architect André Christiaan Kammeijer (1916-?) uit Heerde, die blijkbaar ook een gedeelte van de parkaanleg ontwierp. Het ontwerp is niet teruggevonden in het archief, maar de *Meppeler Courant* schrijft over de plannen het volgende: 'aangelegde oude plantsoen van ruime omvang zal verrijkt worden met een muziekpaviljoen, waardoor een ideale combinatie zal ontstaan, zoals in de wijde omtrek niet te vinden is. Hiertoe echter zal het bestaande plantsoen gedeeltelijk een vrij ingrijpende aanpassingswijziging ondergaan om tot een sluitend en harmonisch geheel te kunnen komen. De bekende architect A. C. Kammeijer, die een ontwerp maakte voor het muziekpaviljoen, (kosten F 5.425,-) ontwierp hierbij tevens de wijziging van het zogenaamde lage gedeelte van het park, als dankbaar object voor vakbekwaamheid. Zo worden onder meer aangeplant de inlands moeraseik, beuk, berk, lijsterbes, en vele andere heestersoorten, die na verloop van tijd het oude plantsoen herwonnen levenskracht zullen geven. De thans in beperkte mate aanwezige borders voor bloemen en vaste planten zullen verruimd worden. [...] Vooropgesteld werd, dat zoveel mogelijk mooie oude gedeelten gespaard blijven, terwijl ook de rustieke oprit naar de begraafplaats bewaard blijft. De gebogen oude lijnen van de perken worden vervangen door een strakkere moderne omlijsting, waarbij vóór het paviljoen een groot zeskantig grasveld (gehoorpark) geprojecteerd werd, dat een ruime blik op de muziektent tegen een weelderige achtergrond van nieuwe en bestaande aanplanting zal geven. De daaraan grenzende ruimte voor de volière blijft voorlopig ongewijzigd, alhoewel het in de bedoeling ligt, ook dit te zijner tijd volledig aan te passen. Door het gehele park is men reeds begonnen de tal van jaren achtergebleven verjonging door aanplanting van in het bijzonder loofhout, wederom ter hand te nemen, welke de komende jaren onder leiding van de uitvoerend tuinman, de heer Ter Mors.⁵⁶ Het muziekpaviljoen wordt in augustus datzelfde jaar geopend. De herinrichting betrof met name de kern van het Van Stolkspark, zoals zichtbaar op de luchtfoto uit 1958. De Kerkhoflaan en de wandeling in het noordelijk gedeelte van het park vielen buiten het ontwerp. Een nieuwe volière wordt in 1956 aan de gemeente geschonken door het echtpaar Prins van Wijngaarden – Sinclair de Rochemont.⁵⁷ Tijdens de raadsvergadering van augustus 1956 bracht de heer Van Mulligen naar voren dat hij uit de archieven had begrepen dat de tuin van mevrouw Van Stolk sinds 1925 Van Stolkspark heette en werd de naam in ere hersteld.⁵⁸ Verschillende krantenberichten geven een beeld van het gebruik van het Van Stolkspark. Door de jaren heen zijn er vele concerten, festiviteiten en voorstellingen georganiseerd in het park.

3 Actuele situatie, analyse en waardering

De actuele situatie van het Van Stolkspark weergegeven op een recente luchtfoto.

3.1 Werkmethode

In het voorgaande hoofdstuk is inzicht ontstaan in de ruimtelijke structuur, opbouw en gelaagdheid van de actuele situatie. Het tuinhistorisch onderzoek bestaat uit een presentatie van de feitelijke gegevens. Een belangrijk deel van deze gegevens zijn waarnemingen binnen het object van onderzoek zelf. Andere gegevens bestaan uit kaartmateriaal, oude foto's, beschrijvingen, luchtfoto's en relevante archivalia. Door gegevens uit verschillende bronnen met elkaar te vergelijken zijn conclusies getrokken over de aanleg- en gebruiksgeschiedenis en wordt hiervan een interpretatie gegeven.

Uit het historisch onderzoek naar de aanleg- en gebruiksgeschiedenis en de wijzigingen per periode valt af te leiden welke onderdelen en aspecten uit verschillende fasen in het object van onderzoek bewaard zijn gebleven. Hieruit is in principe ook de relatieve betekenis van deze onderdelen voor het historisch karakter van de totale aanleg vast te stellen. Dit werkt door in de waardestelling. Bewaarde onderdelen en aspecten uit aanlegfasen in het verleden kunnen een hoge, een positieve en een indifferente monumentwaarde hebben. De onderdelen en aspecten zijn getoetst aan de hand van de criteria gaafheid (authenticiteit) en zeldzaamheid. NB oudere parkonderdelen hebben niet per definitie een hogere cultuurhistorische waarde.

De waardestelling is onafhankelijk en objectief en dus toetsbaar, verifieerbaar en reproduceerbaar. 'Onafhankelijk' wil in dit verband zeggen dat de waardestelling alleen op de tuin- en cultuurhistorische waarden is gebaseerd, los van de staat van onderhoud, gebruikersbelangen, eventuele ontwerpoverwegingen en financiële aspecten.

De waardestelling heeft een beperkte geldigheidsduur. Waarden zijn niet statisch en kunnen in de loop van de tijd veranderen als gevolg van nieuwe inzichten en gewijzigde omstandigheden. Immers, vergelijkingen met referentieobjecten, vergelijkingen met resultaten uit eerder onderzoek, en maatschappelijke ontwikkelingen beïnvloeden de waardestelling. De waardestelling is zuiver gebaseerd op de bestaande situatie. De waarde van verdwenen onderdelen of verdwenen gebouwen kan immers op geen enkele wijze getoetst of geverifieerd worden.

In het voorliggende hoofdstuk wordt een globaal overzicht gegeven van de actuele situatie van het studiegebied. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een analyse en interpretatie van de actuele situatie en een tuinhistorische waardestelling.

De tuinhistorische waardestelling voor het Van Stolkspark betreft een interne waardestelling. Een contextuele waardestelling waarbij de vergelijking gemaakt wordt met andere soortgelijke objecten behoort niet tot het voorliggende project.

Belangrijke elementen van een interne waardestelling zijn:

- De stedenbouwkundige of landschappelijke situering;
- De vorm, onderliggende structuren;
- Het idee achter het ontwerp;
- De samenhang tussen aanleg en gebouwde elementen;
- De gebruikte materialen en beplanting en de afwerking;
- De bouwkundige elementen (gebouwen, bruggen, tuinsieraden etc.);
- Andere historische aspecten.

Het rijksmonument 'Vestigingsgracht'. De oranje lijn geeft het studiegebied aan, de blauwe stippellijn geeft de totale omvang van het rijksmonument aan.

3.2 Monumentenstatus

Het Van Stolkspark is onderdeel van het rijksmonument 'Vestigingsgracht' (nr. 20924). De omschrijving van het rijksmonument is als volgt omschreven: Vestinggracht, is nog intact; de bastions ten dele nog vrij goed bewaard. Tevens de Baangracht, Binnengracht, Prinsengracht, Herengracht, Brouwersgracht, het profiel, de kademuren en beplanting.

Het rijksmonument heeft twee vermelde oorspronkelijke functies. De hoofdfunctie is 'verdedigingswerken en militaire gebouwen', de tweede functie is 'kastelen, landhuizen en parken'.

De actuele situatie van Van Stolkspark.

3.3 Actuele situatie

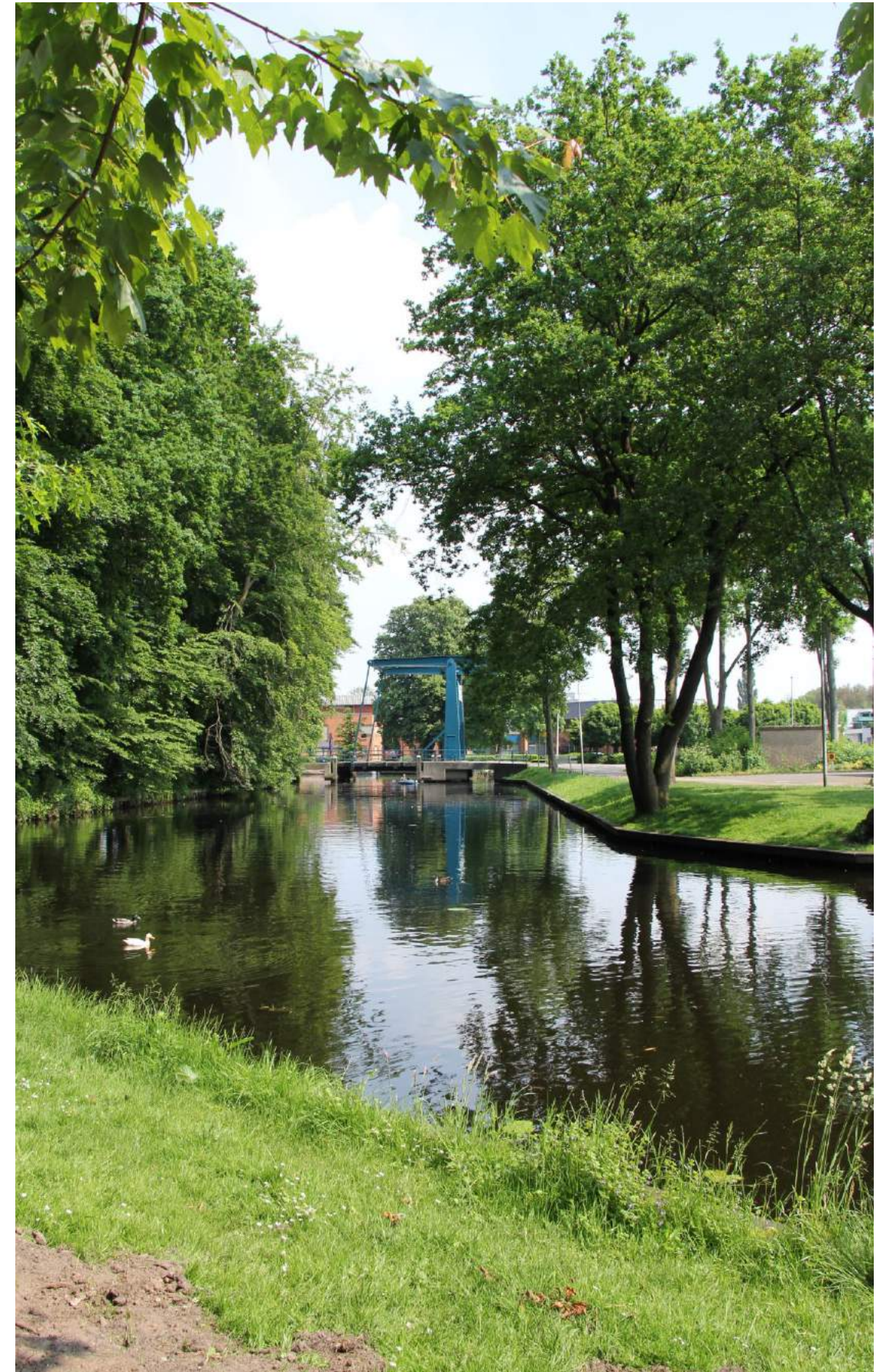
Typering

Hasselt bestaat uit een kern omsloten met de vestigingsgracht. Het Van Stolkspark ligt aan de oostzijde van deze kern op de voormalige vestiging. De bastions en de wal zijn nog zichtbaar in de hoogte verschillen in het park. Het park ligt opgesloten tussen de Buitengracht aan de oostzijde, de Doctor H.A.W. van der Vechtlaan aan de noordzijde, de Buiten de Enkpoort aan de zuidzijde en de woningen van de Eikenlaan aan de westzijde. Deze woningen zijn gebouwd op de voormalige Binnengracht.

Op beide bastions ligt een begraafplaats, aan de noordzijde een Rooms-Katholieke begraafplaats en aan de zuidoostzijde een algemene begraafplaats. Beide begraafplaatsen vallen buiten het studiegebied.

Het Van Stolkspark kenmerkt zich door sterke hoogteverschillen, slingerende paden, een statige laan, gazons afwisselend met parkbos en een border van vaste planten.

Uitzicht over de Buitengracht richting het noorden.

Reliëf en terreinhoogten

De hoogteverschillen zijn deels restanten van de voormalige verdedigingswerken. Aan de noord- en zuidoostzijde liggen de voormalige bastions. Het noordelijke bastion is nog zichtbaar in de wal waar het wandelpad overheen ligt. De Doctor H.A.W. van der Vechtlaan ligt, buiten het studiegebied, ook op een dergelijke wal. De wal in het park ligt op ca. 1,3m NAP, aan de oostzijde loopt de wal langzaam af richting het water op ca. 0,4m NAP.

Aan de westzijde van de wal ligt een greppel die grotendeels rond de Rooms-Katholieke begraafplaats heen ligt. De greppel is aan de zuidzijde het laagst met een ca. -0,2m NAP. Aan de westzijde loopt de greppel omhoog richting het zuiden van -0,1m NAP naar 0,4m NAP. De noordelijke greppel ligt op ca. 0,4m NAP. De aarden wal aan de binnenzijde van deze greppels loopt vrij steil omhoog, de Rooms-Katholieke begraafplaats ligt op ca. 2m NAP. De toegang van de begraafplaats ligt aan de Doctor H.A.W. van der Vechtlaan, deze weg ligt op 0,9m NAP.

Het zuidelijke bastion, het Holten Wambuis, ligt voor een groot deel onder de algemene begraafplaats. De wal is hier afgevlakt en geëgaliseerd waardoor er een steile helling is ontstaan aan de westzijde van de begraafplaats. De begraafplaats ligt aan de zuidoostzijde op het hoogste punt op ca. 2,9m NAP, de randen van de begraafplaats lopen langzaam af naar 2,3m NAP. De Kerkhoflaan richting de begraafplaats ligt tevens op de voormalige wal. Aan de oostzijde ligt de weg op ca. 2,7m NAP en loopt langzaam af richting het midden tot ca. 2m NAP. De weg sluit aan op de Buiten de Enkpoort op ca. 2,4m NAP.

Aan de noordzijde van de begraafplaats loopt een wal het park in, dit is een restant van het bastion. Deze wal ligt op ca. 2m NAP. De bastions waren voorheen verbonden met een courtine, deze aarden wal is in de huidige situatie vervallen naar een glooiende heuvel. Het pad op de heuvel loopt vanaf het zuiden op ca. 2m NAP af naar 0,5m NAP naar het noorden. Aan de noordzijde ligt de omgeving van het pad een stuk hoger met 1,2m NAP.

Tussen het zuidelijke bastion en de wal ligt het lage gedeelte van het park. Het lage gedeelte ligt tussen de 0,4 en 0,6m NAP.

De aarden wal van de voormalige bastion ter hoogte van de noordwestelijke hoek van de Algemene Begraafplaats. Het pad loopt hier vrij sterk omhoog en daarna weer omlaag.

Zicht op de paden in de omgeving van het pauwenhok en de volière vanaf de Kerkhoflaan. De reling aan de rechterzijde van het pad geeft een indicatie van het hoogteverschil.

De Algemene Hoogtekaart van Nederland, de oranje lijn geeft het studiegebied weer.

Actuele situatie - weergave van de gazons, vaste planten en heesters.

Omschrijving van de verschillende onderdelen

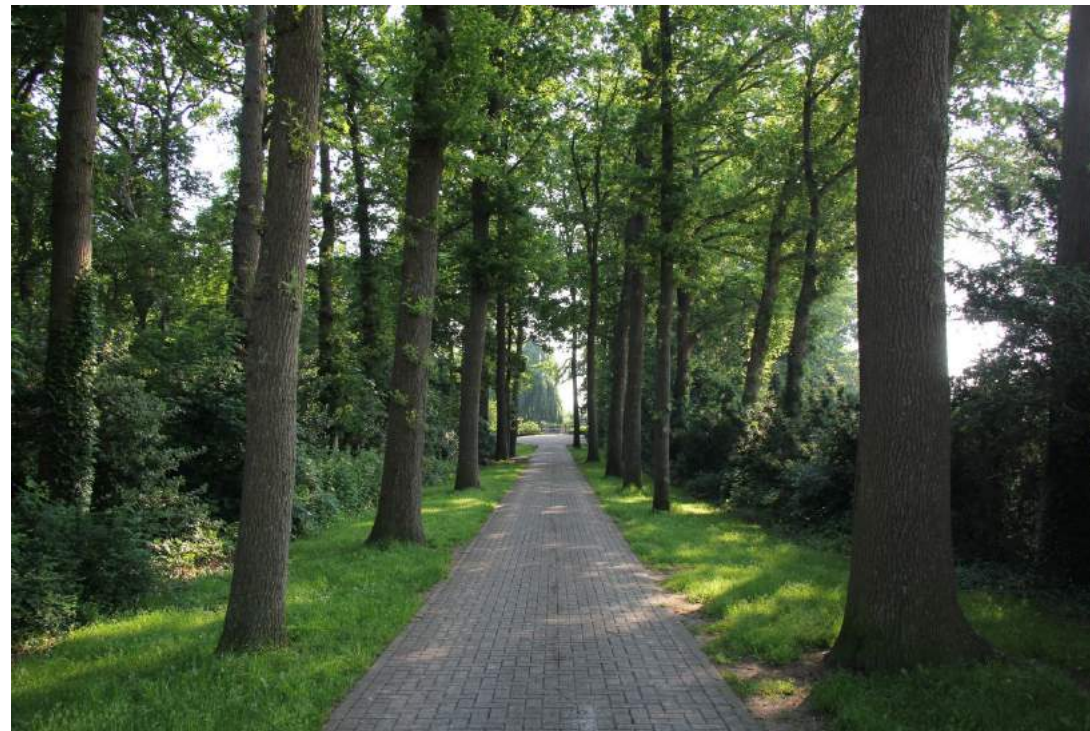
De actuele situatie van de deelgebieden wordt omschreven in verschillende onderdelen en inzichtelijk gemaakt met foto's. De onderdelen worden als volgt beoordeeld: goed, redelijk, matig en slecht. De inrichtingselementen en bouwkundige elementen worden enkel vermeld in een opsomming. Van enkele onderdelen wordt het bouwjaar vermeld.

Onderdelen	Toelichting actuele situatie	Beoordeling	Wijzigingen historische aanleg
Gras	Aan weerszijden van de Kerkhoflaan ligt een strook gazon. Dit gazon loopt tot en met de buitenste rij laanbomen die met hun voet in de heestervakken staan. Ondanks de schaduwdruk van de eiken is de grasmat vrijwel geheel gesloten.	Redelijk	Vermoedelijk sinds de inrichting van de Kerkhoflaan in 1828.
	Tussen de wallen van het zuidelijk bastion 'het Holten Wambuis' ligt een gazon met enkele solitaire bomen. Ten tijde van het veldbezoek waren er enkele beschadigingen aan het gazon door de machines die door het park reden voor de aanleg van de halfverharding. Het overige gazon ligt er echter in een goede staat bij waardoor het vermoedelijk van tijdelijke aard is. Wel is het gazon in de directe omgeving van de muziekkoepeel volledig verdwenen doordat hier veel mensen lopen.	Goed	Deze gazons komen ongeveer overeen met de locaties van de kweek- en siertuinen die op de kaarten van het kadastraal minuutplan van 1822 te zien zijn. Bij de verkoop / schenking van deze kweek- en siertuinen zijn deze percelen ingericht geweest als gazon of als vaste planten border.
	Langs de Buitengracht aan de oostzijde ligt ook een gazon. Direct langs de oeverlijn is het gazon wat ruiger. Langs het pad is een strook aarde in verband met de werkzaamheden aan de paden.	Redelijk / goed	
Vaste planten	Langs het gazon is in 1953 een border van vaste planten aangelegd door G. J. ter Mors. De border bestaat onder andere uit vrouwenmantel, geranium, duizendblad, vlambloem, bosandoorn en diverse grassen.	Redelijk / goed	In 1946 heeft Mien Ruys voor deze plek een border ontworpen met behoud van de reeds aanwezige bakstenenmuurtjes. Wel wil ze deze muurtjes afbreken en opnieuw opbouwen in een vloeiendere lijn. In 1953 maakt G.J. ter Mors een ontwerp voor de herinrichting van het park.
Heesters	Aan weerszijden van het wandelpad dat toegang geeft tot de Rooms-Katholieke begraafplaats staan een blokhaag van kamperfoelie. De haag is ten tijde van het veldbezoek vrij ruig uitgegroeid.	Redelijk	

Het lage wandelpad langs de Buitengracht. Langs de buitenzijde van het pad ligt gazon met langs het water een verruigde strook gazon. Door de recente aanleg van de paden is een deel van het gazon verwijderd.

Aan weerszijden van de Kerkhoflaan staan twee rijen eiken. De binnenste rij eiken staat in gazon.

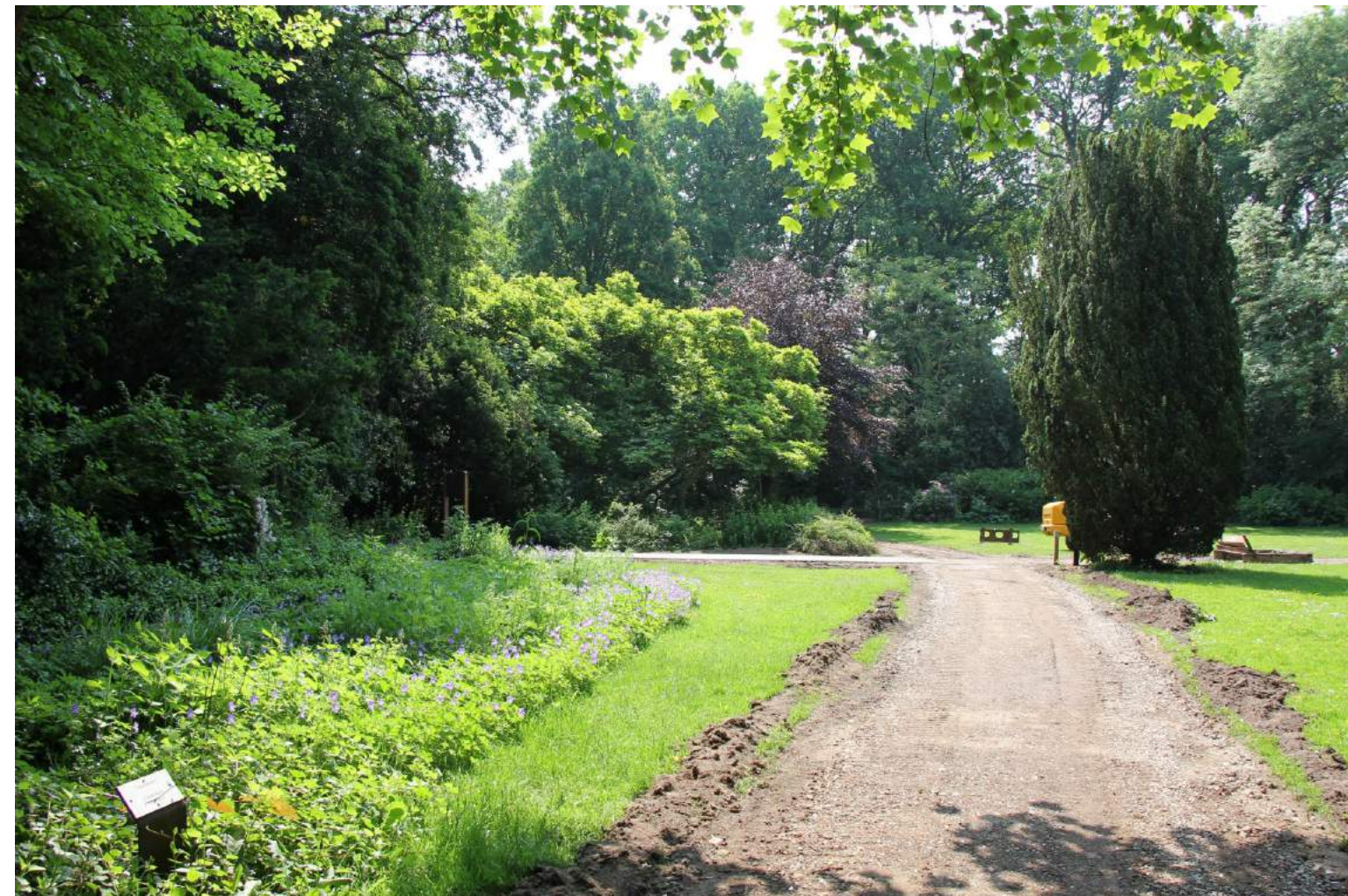

Aan de zuidzijde van het park ligt een groot gazon met enkele paden die het gazon doorkruisen. Aan weerszijden van de muziekkoepeel staan grote struiken van laurier.

Aan weersijden van het voetpad richting de Rooms-Katholieke staat een blokhaag van laurier.

Het gazon nabij de muziekkoepel met in het gazon enkele solitaire bomen. Zoals links de zuiltaxus die in de renovatie van 1953 is aangeplant.
Links van de rode treurbeuk staan de drie magnolia's met een monumentale omvang.

Links op de voorgrond de vaste plantenborder aangelegd in zijn huidige vorm in 1953.

Actuele situatie - weergave van de
laanbomen, solitaire bomen en
boomgroepen, en bos.

Onderdelen	Toelichting actuele situatie	Beoordeling	Wijzigingen historische aanleg
Laanbomen	Langs de Kerkhoflaan staan aan weerszijden twee rijen van bomen. Deze vierrijige laan van eiken is aan de westzijde het meest compleet. Aan de oostzijde zijn meerdere bomen al verdwenen door ouderdom. De structuur van de laanbomen is hier vrijwel verdwenen. Aan de westzijde zijn ook enkele bomen in een slechte conditie.	Redelijk	Bij de aanleg van de Algemeene Begraafplaats in 1828 is de Kerkhoflaan vermoedelijk voorzien van vier boomrijen van iepen. Deze werden in 1936 gekapt in verband met de iepenziekte en herplant met eik.
Solitaire bomen en boomgroepen	In het gazon staan vier bomen; een taxus, een rode treurbeuk, een zuileik en een levensboom.	Goed	De rode treurbeuk wordt in Predikbeurten en mededelingenblad voor Hasselt van 3 en 10 augustus 1946 voor het eerst specifiek benoemd. Vermoedelijk is deze boom met de wijzigingen in het park van 1937 aangeplant. De overige bomen zijn met de wijzigingen in het park van 1953 aangeplant.
Bos	Het parkbos bestaat voornamelijk uit esdoorn, es, beuk en eik. Enkele van de eiken en beuken hebben een monumentale omvang. Verspreid door het park staan nog enkele andere bomen zoals zoete kers, zakdoekjesboom, Japanse notenboom, vederesdoorn, goudes, vleugelnoot, berk, paardenkastanje, moerascipres en amberboom. Ten noorden van de muziekkoepeel staan drie magnolia's met een monumentale omvang. Op pagina 56 staan de locaties van de bomen die niet vallen onder de standaard bossoorten. De onderbegroeiing van het parkbos is vrij gesloten aan de zuidkant van het park. Langs de randen van het park staat vrij veel hulst, laurier en taxus. Tussen deze heesters staat onder andere sneeuwbes, vlier, rododendron, fluweelhortensia, hazelaar, kornoelje, lijsterbes, broodboom, krentenboom, jasmijn en prachtfamboos. In de zuidwestelijk hoek van het park, bij de achtertuin van Eikenlaan 68, staat Japanse duizendknoop. Aan de noordzijde van het park wordt de onderbegroeiing dunner. Hier staat op enkele punten hulst, taxus en laurier in groepen. De overige onderbegroeiing bestaat uit vlier, krentenboompje en opschot van bomen. Er staan tevens enkele groepen van rododendron met langs de noordelijke rand van het park. De strook grond ten noorden van de Rooms-Katholieke begraafplaats bestaat uit esdoorn, beuk en eik. Onder deze bomen groeit voornamelijk klimop. Ten zuiden van de begraafplaats staan voornamelijk heesters gemengd met enkele jonge bomen, vermoedelijk opschot. Hier staat hazelaar, linde, hulst, meidoorn en esdoorn.	Goed / redelijk Redelijk / matig Redelijk Goed / redelijk	In de loop van de 19^e eeuw is het wandelpad over de wallen van de bastions en de courtine verlegd en opnieuw aangelegd in landschapsstijl. De strook langs de Buitengracht was toen in eigendom van de gemeente en zal destijds aangeplant zijn met bomen, heesters en sierplantsoen. In de jaren hierna zijn de percelen met kweek- en siertuinen die in eigendom waren van de bewoners van Hasselt verkocht of geschonken aan de gemeente. Bij ieder verkregen perceel werd de aanleg van het park aangepast. De magnolia's worden reeds in een krantenbericht van 1907 geroemd om hun schoonheid. In de omschrijving wordt de diameter van de kronen geschat op 8 meter. Dit maakt dat de magnolia's in het park circa 150 jaar oud zijn.

Actuele situatie - detail van de kaart met een overzicht van de boomsoorten in het park die niet vallen onder de standaard bossoorten.

Actuele situatie; inventarisatie bomenbestand

De onderstaande inventarisatie is tot stand gekomen naar aanleiding van de bomenlijst in het rapport *Beheerplan voor het Van Stolkspark in Hasselt* (F. Oldenburger, 2018), aangevuld met een inventariserend veldbezoek in het najaar van 2021. Tijdens het veldbezoek werd duidelijk dat niet alle bomen met 100% zekerheid gedetermineerd kunnen worden. Aanbevolen wordt het bomenbestand van het Van Stolkspark door een gekwalificeerde dendroloog te laten inventariseren en determineren.

Op de kaart staan de bomen weergegeven die niet vallen onder de standaard bosboomsoorten. Onder standaard bosboomsoorten vallen: winterik, zomereik, beuk, zoete kers, gewone esdoorn, Noorse esdoorn, haagbeuk, robinia.

Onderstaande opsomming komt overeen met de nummers op de kaart, de bomen worden benoemd door middel van hun botanische en Nederlandse naam:

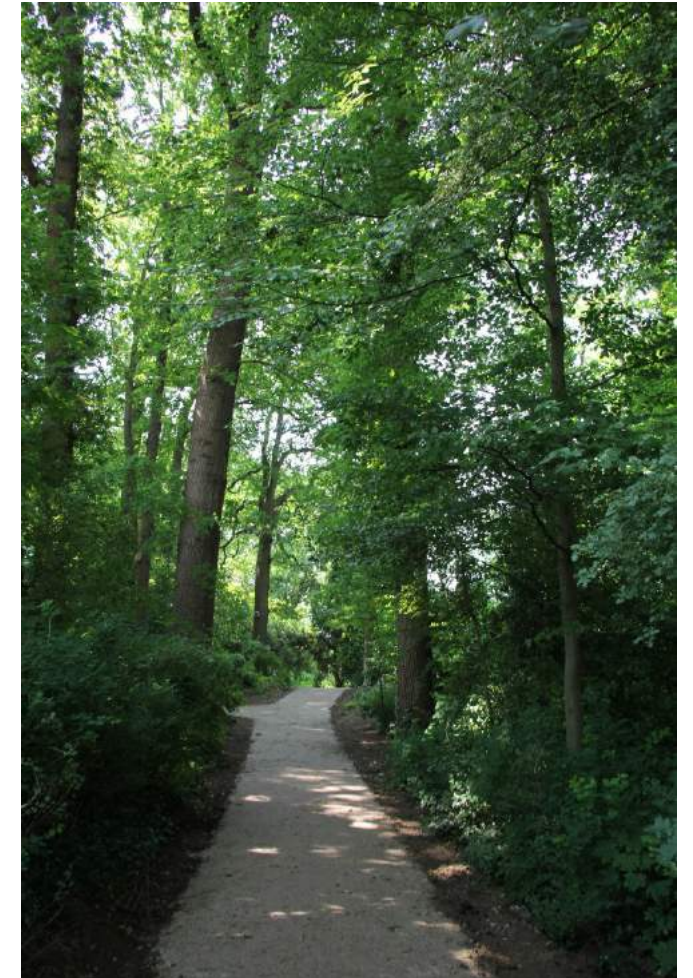
1. Acer negundo	Vederesdoorn
2. Acer pseudoplatanus ‘Atropurpureum’	Rode esdoorn
3. Acer pseudoplatanus ‘Leopoldii’	Bonte esdoorn
4. Acer rufrinerve	Grijze streepjesbast esdoorn
5. Aesculus carnea	Rode paardenkastanje
6. Aesculus hippocastanum	Paardenkastanje
7. Ailanthus altissima	Hemelboom
8. Alnus subcordata	Kaukasische els
9. Betula utilis	Witte berk
10. Castanea sativa	Tamme kastanje
11. Davidia involucrata	Vaantjesboom / zakdoekjesboom
12. Fagus sylvatica ‘Purpurea Pendula’	Rode treurbeuk
13. Fraxinus excelsior ‘Jaspidea’	Goudes
14. Ginkgo biloba	Japanse notenboom
15. Juglans regia	Okkernoot
16. Liquidamber styraciflua	Amberboom
17. Liriodendron tulipifera	Tulpenboom
18. Magnolia	Beverboom
19. Metasequoia glyptostroboides	Watercypres
20. Pterocarya fraxinifolia	Vleugelnoot
21. Quercus alba	Witte eik
22. Quercus palustris	Moeraseik
23. Quercus robur ‘Albomarmorata’	Bonte eik
24. Quercus robur ‘Fastigiata’	Zuileik
25. Sorbus thuringiaca ‘Fastigiata’	Thuringische meelbes
26. Taxodium distichum	Moerascypres
27. Thuja, diverse soorten	Levensboom
28. Ulmus	Iep

Langs de rand van de tuinen van de Eikenlaan staan diverse boomsoorten. Van rechts naar links zijn hier te zien: okkernoot, esdoorn, watercypres, vleugelnoot en een rode esdoorn. In de linkerboven hoek zijn de takken van de tulpenboom te zien die in de hoek van de border staat van vaste planten aan de andere zijde van het gazon.

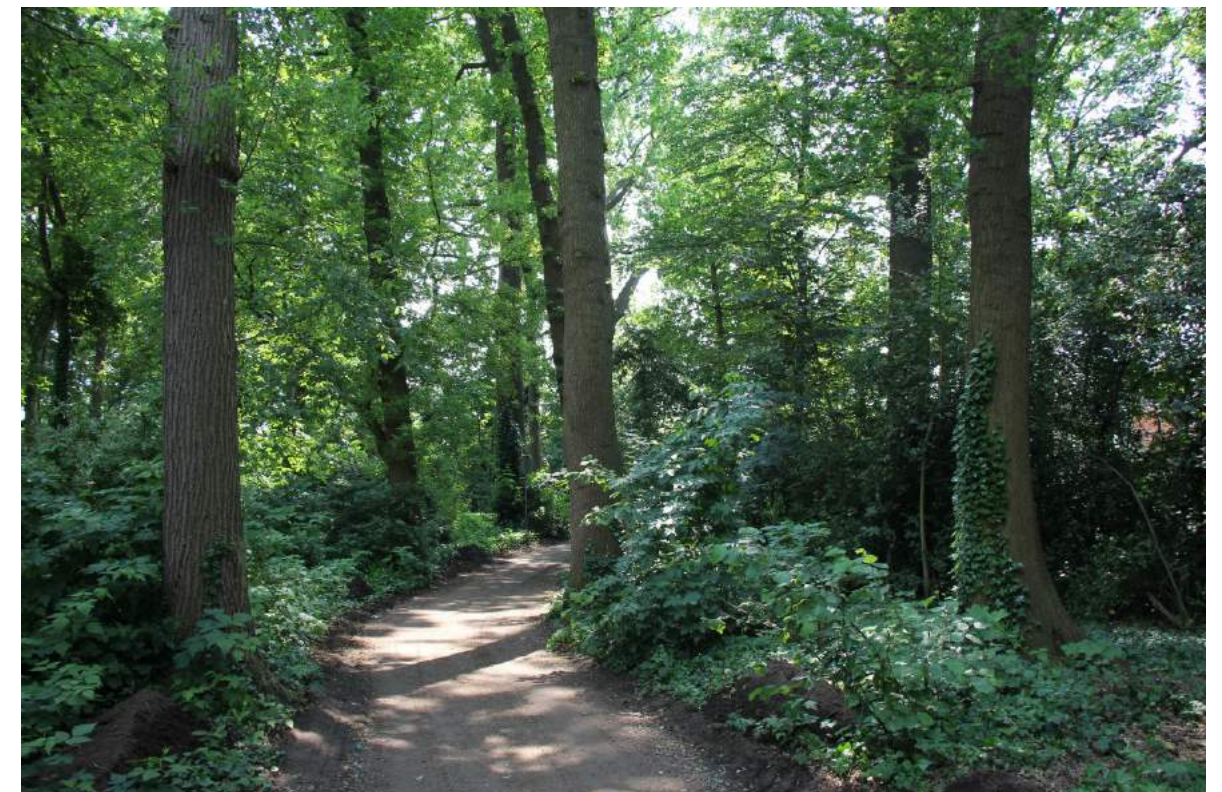

De Kerkhoflaan met aan weerszijden van de weg twee rijen eiken. Enkele van de bomen beginnen af te takelen en aan de oostzijde zijn er reeds meerdere uitgevallen. Aan deze zijde is de structuur van de laan nog vrijwel ongeschonden.

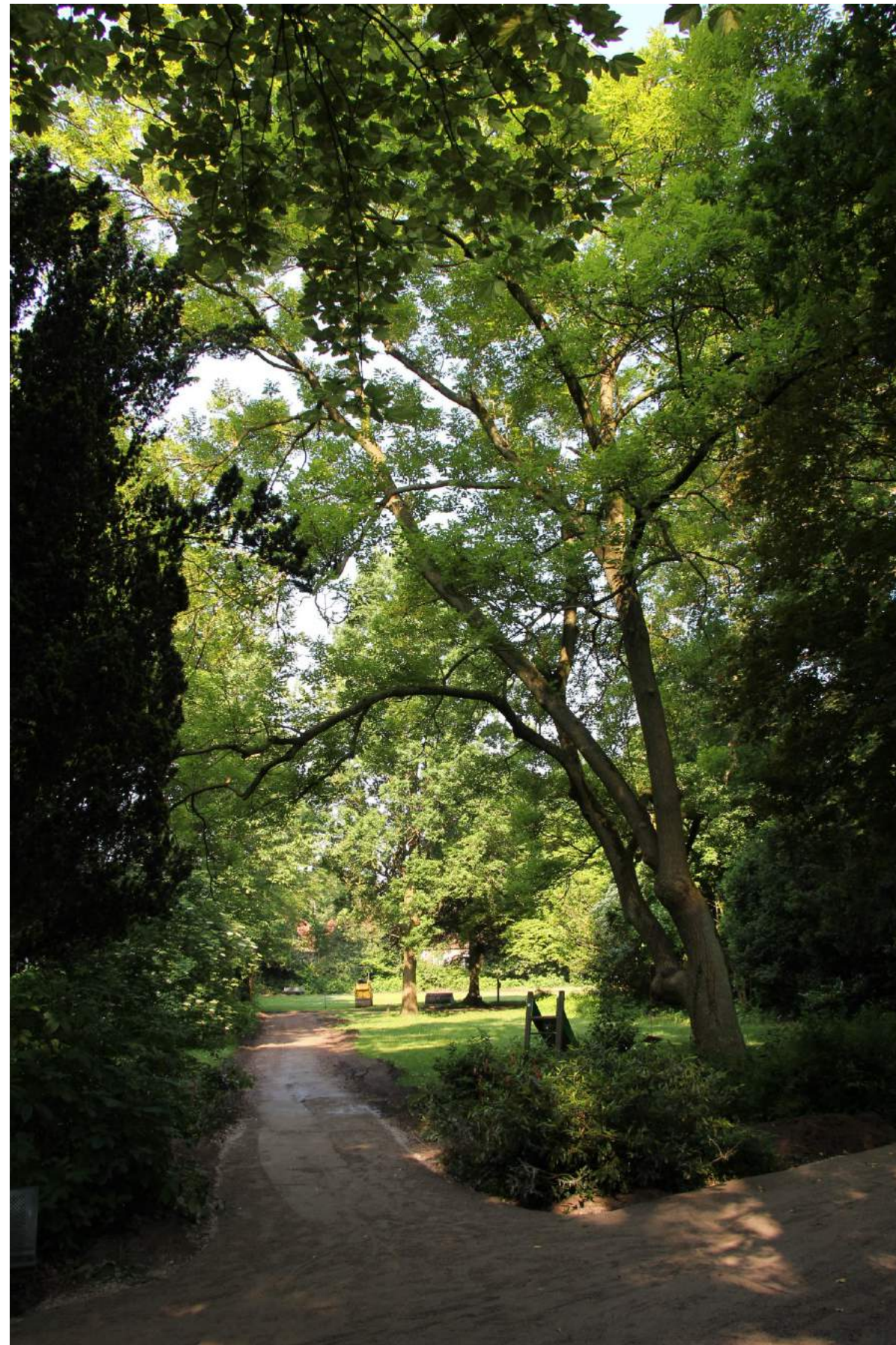
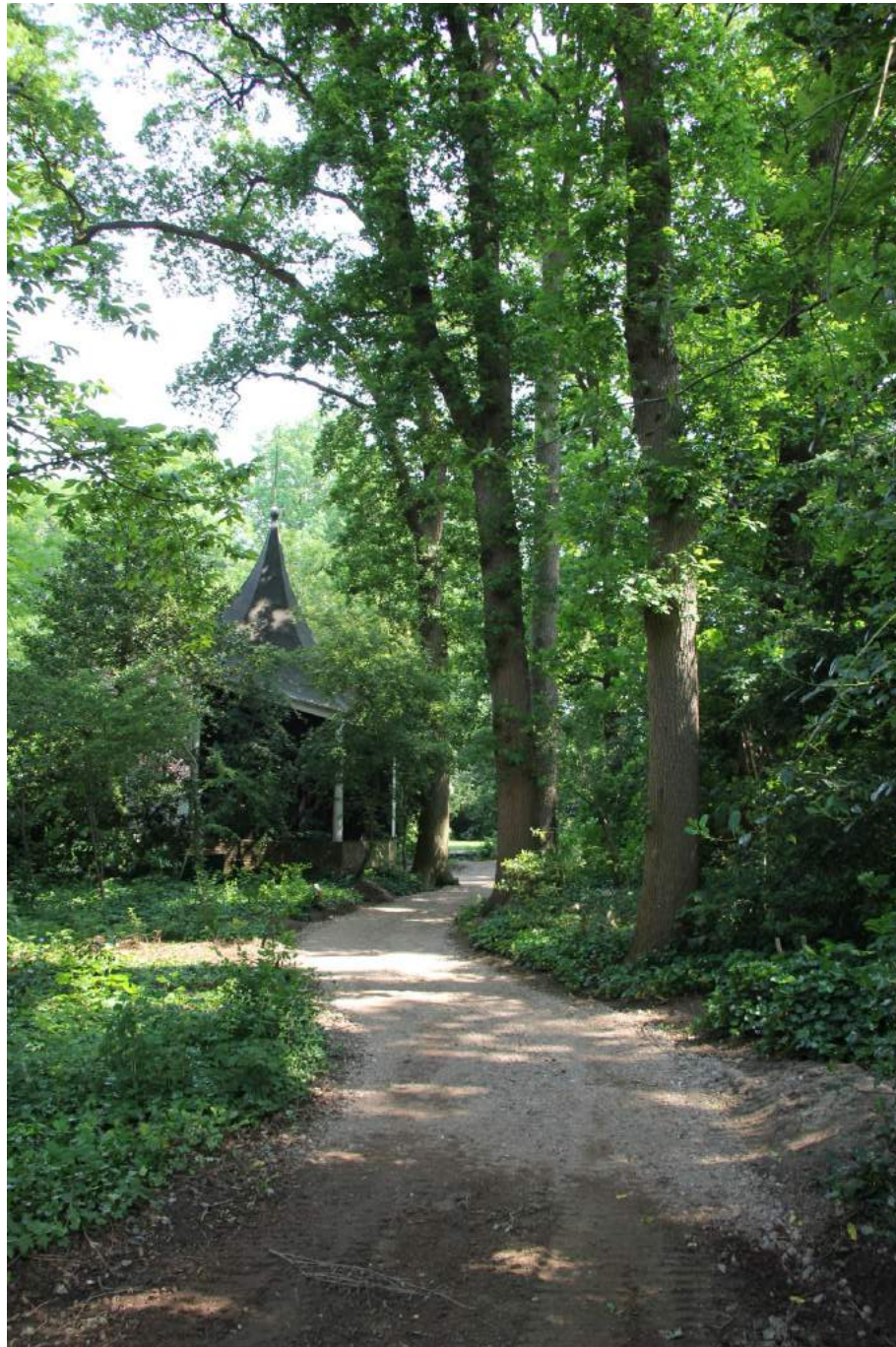

Het parkbos aan de zuidzijde bestaande uit voornamelijk eik, beuk en esdoorn. De onderbegroeiing is vrij gesloten met voornamelijk wintergroene heesters.

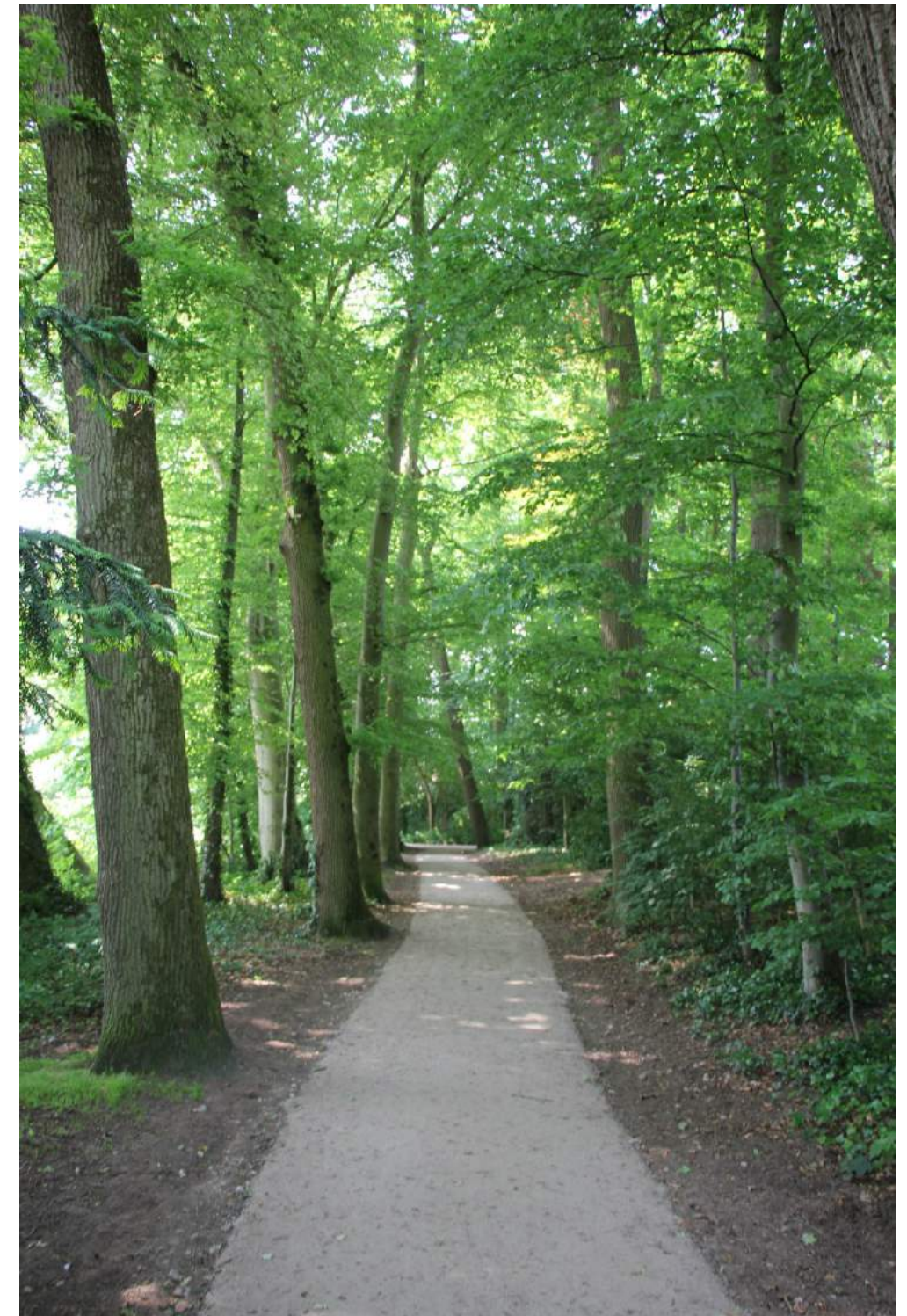
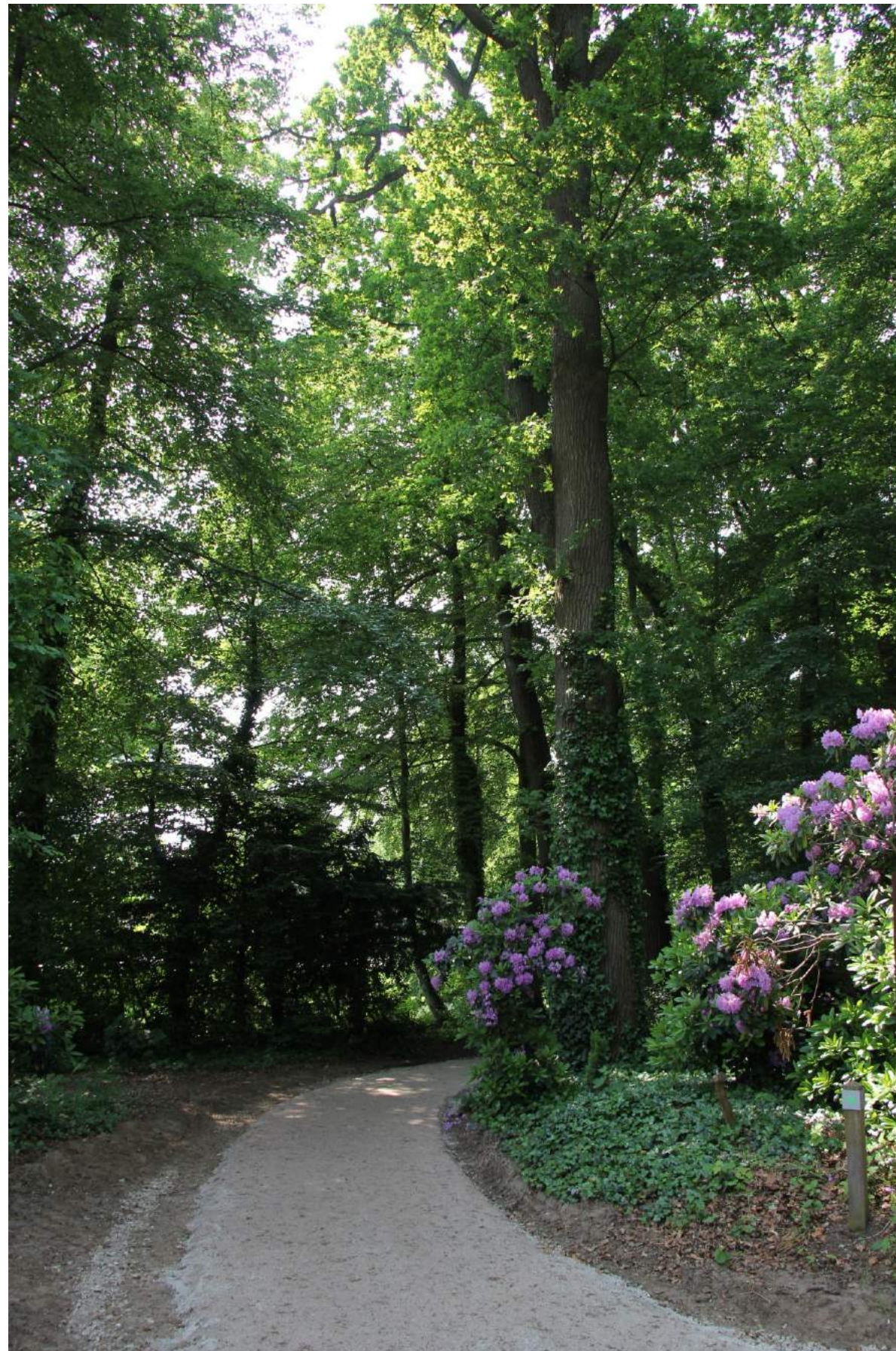
De goudes nabij de volière met zicht over het gazon en de speeltoestellen in het park.

Het pad achter de muziekkoepeel langs, dit pad slingert tussen twee eiken met een monumentale omvang door. De onderbegroeiing rechts is nagenoeg dichtgegroeid tot en met de Kerkhoflaan en bestaat voor een groot deel uit hulst.

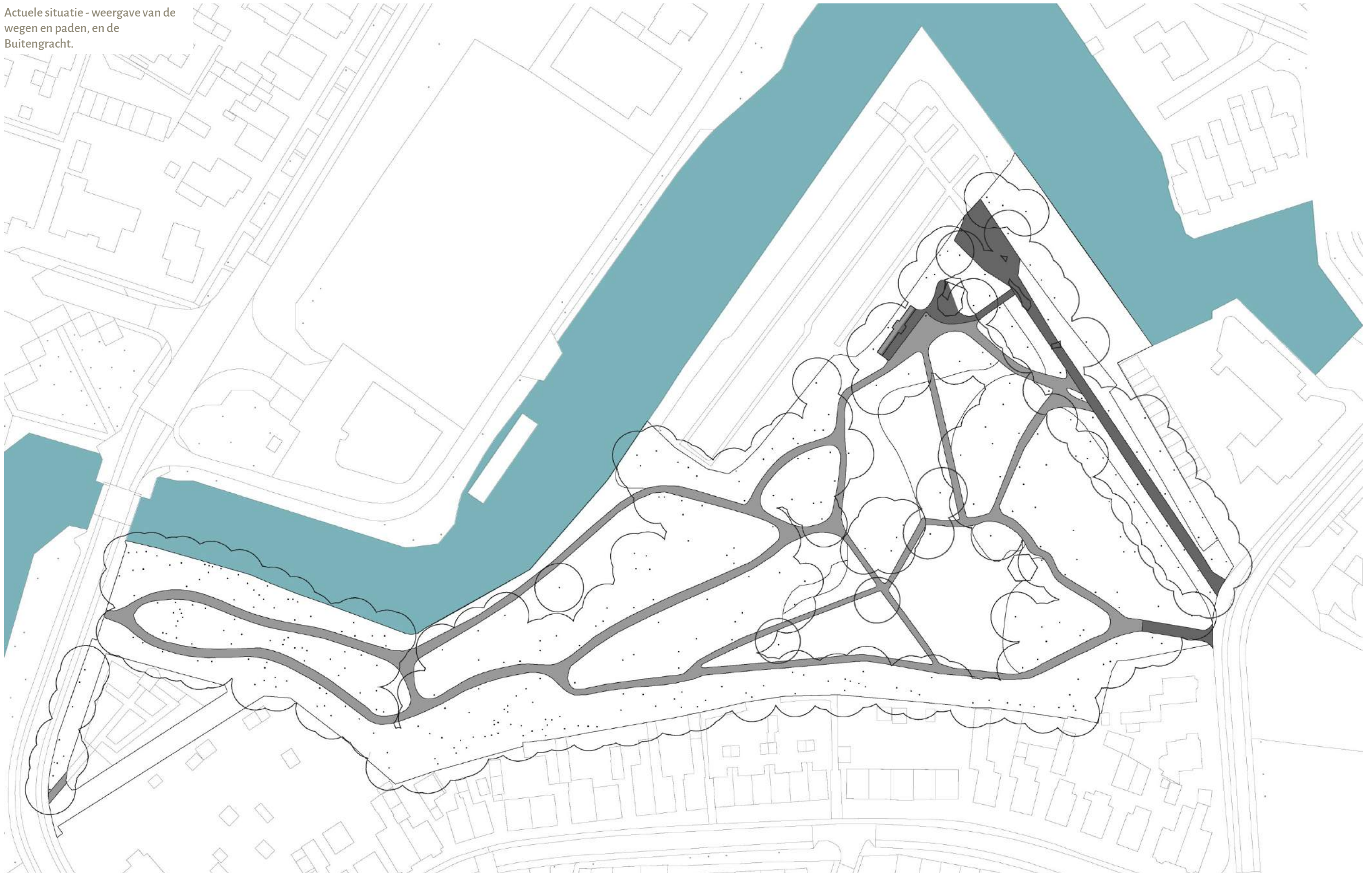

Links het wandelpad evenwijdig aan de Buitengracht aan de noordzijde. In de strook langs het water staan vrijwel geen heesters en bestaat de beplanting voornamelijk uit eik en beuk.

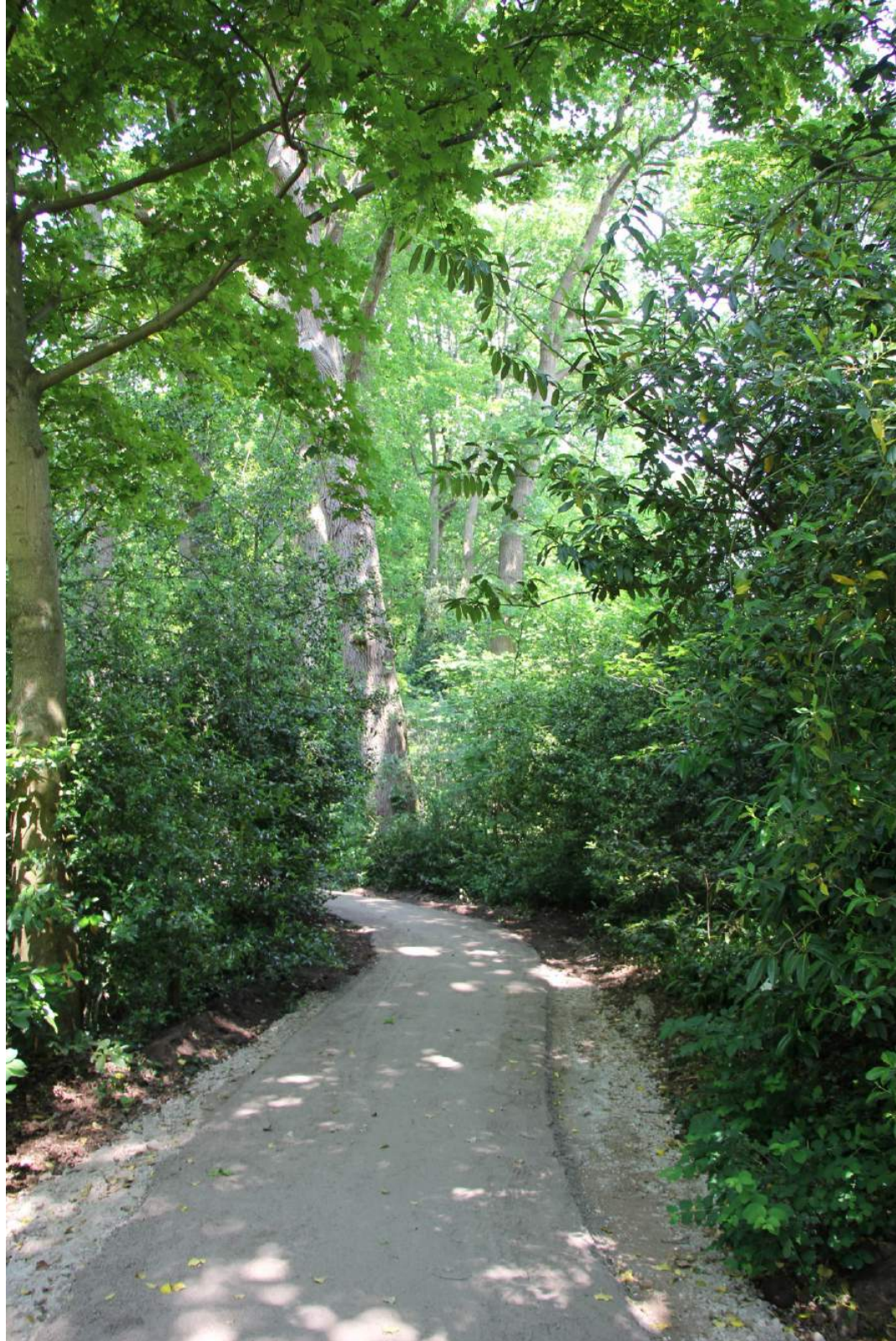
Twee foto's van het parkbos aan de noordzijde. De leeftijd van de bomen is divers en er is relatief weinig onderbegroeiing. Deze bestaat voornamelijk uit rododendron (noordelijk) en opschot van bomen.

Actuele situatie - weergave van de
wegen en paden, en de
Buitengracht.

Onderdelen	Toelichting actuele situatie	Beoordeling	Wijzigingen historische aanleg
Wandelpaden en terrassen	Er zijn twee soorten verharding; klinkers en onverharde paden. De klinkerverhardingen liggen aan de zuidzijde van het park. De Kerkhoflaan is gelegd in betonklinkers in een elleboogverband en opgesloten met een brede betonband. Nabij de begraafplaats verbreed de weg waardoor het mogelijk is voor voertuigen om te keren.	Goed	De Kerkhoflaan is een restant van een wandelpad dat in 1806 is aangelegd tussen de Veenepoort en de Enkpoort.
	Het pad vanaf de Kerkhoflaan richting het pauwenhok en de volière, en de directe omgeving, is gelegd in gebakken klinkers in een halfsteensverband en is opgesloten met een brede betonband. Dit pad is recent opnieuw aangelegd.	Goed	De huidige bestrating is recent aangelegd. Op de oude ansichtkaarten is het huidige verloop van paden grotendeels reeds te zien. De paden waren toen echter onverhard.
	Het pad vanaf de Buiten de Enkpoort tot het lagere gedeelte van het park is gelegd in gebakken klinkers in een halfsteensverband en is opgesloten met een brede betonband.	Goed	Het is onbekend wanneer deze bestrating is aangelegd.
	De rest van het park heeft paden in een halfverharding. Ten tijde van het veldbezoek van 9 juni werden de paden opnieuw aangelegd door een aannemer.	Goed	Het padenstelsel is sinds 1806 onderhevig aan constante veranderingen. Het huidige padenstelsel is ontworpen door tuinman G.J. ter Mors en A.C. Kammeijer. Voornamelijk de paden in de gazons zijn opnieuw ontworpen en strakgetrokken.
	De toegangsweg van de Rooms-Katholieke begraafplaats is gelegd in klinkers met een opsluiting van betonbanden.	Goed	Het is onbekend wanneer deze bestrating is aangelegd.
Water	De bewoners van de Eikenlaan hebben vaak een eigen toegang tot het park via een poort in hun achtertuin. Een onverhard smal pad door het heestervak loopt naar de paden van het park.	Matig	Vermoedelijk zijn deze in de afgelopen tientallen jaren ontstaan.
	De rand van het park langs de Buitengracht is voorzien van een houten oeverbeschoeiing. De Buitengracht behoort niet tot het studiegebied.	Goed	De bastions die tussen 1606 en 1616 zijn grotendeels nog zichtbaar in de waterlijn van de Buitengracht. De courtine, de aarden wal tussen de bastions, vormde oorspronkelijk de rand van de Buitengracht. Begin 19 ^e eeuw is er een strook grond ten westen van het park bijgekomen. Dit kan te maken hebben met afgraafwerkzaamheden van de vestigingswerken in 1822 of doordat de vestigingswerken in deze periode reeds sterk waren vervallen.

De Kerkhoflaan gelegd in betonklinkers. Nabij de begraafplaats is er een plein gecreëerd zodat auto's kunnen keren.

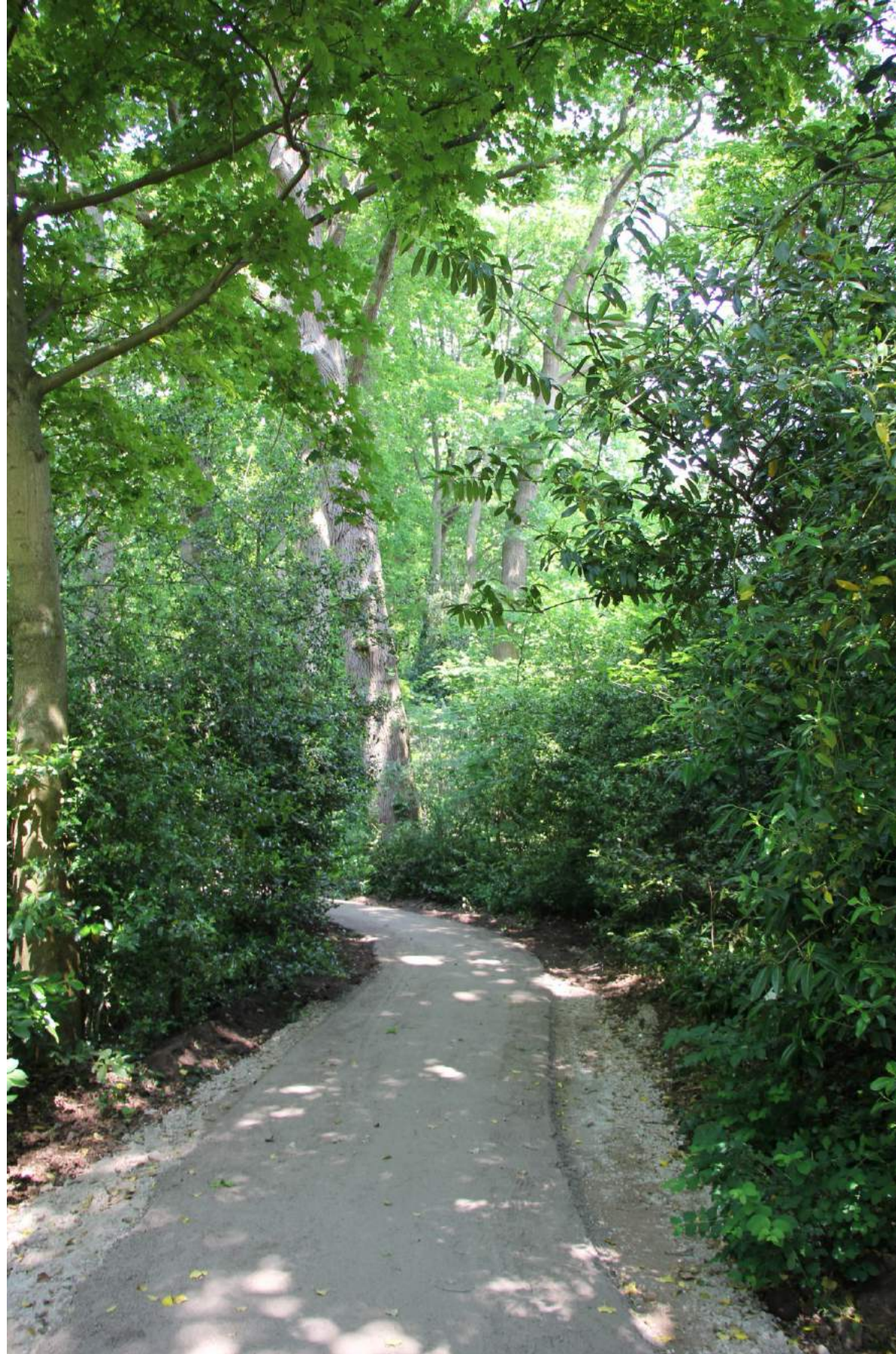

De dag van het veldbezoek werd de toplaag van de paden aangelegd, de fundering lag er reeds al. Deze twee paden lopen langs de randen van het gazon bij de muziekkoepeel en maken deel uit van het lijnenspel van de paden.

De toegang vanaf de weg Buiten de Enkpoort. De klinkers zijn vanwege de werkzaamheden in het park beschermd met metalen platen. Aan weerszijden van het pad staan relingen.

Dit slingerende wandelpad is reeds voorzien van een toplaag in het zuidelijke parkbos. Aan weerszijden van het pad zijn de parkbomen zichtbaar met een dichte onderbegroeiing van heesters.

Zicht op de Buitengracht.

De oeverbeschoeiing van de Buitengracht.

Actuele situatie - weergave van de
inrichtingselementen en
bouwkundige elementen.

Onderdelen	Toelichting actuele situatie
Inrichtingselementen	In het park zijn de volgende inrichtingselementen: • Kunstwerk 'Rhetorical feet' van Bart van Santen (2004); • Gemetselde muurtjes in de vaste planten border (begin 20ste eeuw); • Banken (21ste eeuw); • Prullenbakken (21ste eeuw); • Speelelement (21ste eeuw); • Hekwerk aan de ingangen van het park aan de noord- en zuidzijde (21ste eeuw); • Naamborden bomen (21ste eeuw); • Diverse informatieborden (21ste eeuw). De bewoners van de Eikenlaan hebben vaak een eigen toegang tot het park via een poort in hun achtertuin. Enkele van de woningen gebruiken de strook grond aan de westzijde van de schutting voor opslag. Aan de noordzijde is een woning die een deel van het bos heeft ingericht als speelterrein.
Bouwkundige elementen	In het park zijn drie gebouwen: • De muziekkoepeel (bj. 1953); • Pauwenhok (bj. vml. 1813 en diverse herstelwerkzaamheden); • Volière (bj. 1957, hersteld in 1985-'87). Deze is gebouwd op de locatie van een toen reeds verdwenen volière (bj. 1904).

De voliëre met voorlangs een bestrating van gebakken klinkers.

De muziekkoepeel langs de rand van het gazon tussen twee borders die grotendeels begroeit zijn met laurier.

Het Pauwenhok met op de voorgrond een van de bankjes in het park. Links bij de boom staat een bordje met de naam van de boom erop vermeld.

Het toegangshekwerk aan de zuidzijde van het park langs de Doctor H.A.W. van der Vechtlaan.

Kunstwerk 'Rhetorical feet' van Bart van Santen in de Kerkhoflaan.

Bij de ingangen van het park staan verbodsborden voor toegang tussen zonsondergang en zonsopgang.

Nabij de volière staan twee speeltoestellen met een schommel die is toegevoegd door de bezoekers van het park.

Onder twee foto's van de strook parkbos langs de achterzijde van de woningen van de Eikenlaan. Enkele van deze woningen gebruiken de directe strook achter hun tuin voor opslag of in te spelen.

3.4 Analyse en waardestelling

De parkaanleg van het Van Stolkspark is het resultaat van een ontwikkelingsgeschiedenis die vele eeuwen en verschillende ontwikkelingsperioden omvat. Uit alle ontwikkelingsperioden zijn inrichtingselementen bewaard gebleven.

De landschappelijke en stedenbouwkundige situering

Het Van Stolkspark ligt op het terrein van het voormalige bastion het Holten Wambuis. Nadat Hasselt in 1809 bij decreet van Lodewijk Napoleon als vestingstad was opgeheven, werden de vestingwerken in de daaropvolgende decennia ontmanteld. De van oudsher aanwezige percelen met sier- en moestuinen werden aan particulieren verkocht. De vestingwal en enkele losse percelen bleven in bezit van de stad. In de loop van het eerste kwart van de 20^e eeuw kwamen de overige percelen in het Holten Wambuis in het bezit van de gemeente, waarbij de verschillende percelen samengevoegd werden tot een park.

Het park ligt opgesloten tussen de Buitengracht aan de oostzijde, de Doctor H.A.W. van der Vechtlaan aan de noordzijde, de weg ‘Buiten de Enkpoort’ aan de zuidzijde en de woningen van de Eikenlaan aan de westzijde. De Eikenlaan is gebouwd op de voormalige middeleeuwse Binnengracht, die hiervoor omstreeks 1930 gedempt werd. Voorheen was er over deze gracht vrij zicht op de tuinen.

De vorm/onderliggende structuren

De vorm van het studie- en plangebied wordt sterk bepaald door zijn ligging op de vestingwerken van Hasselt. De vesting van Hasselt is gebouwd tijdens de Tachtigjarige Oorlog en is met zijn aarden wallen, grachten en bastions met rechte flanken die haaks staan op de courtines een voorbeeld van een vestingstad van het z.g. Oud-Nederlandse stelsel. De hoogteverschillen in het park zijn deels restanten van de voormalige verdedigingswerken. De verkaveling zichtbaar op de kaart van Blaeu uit 1649 en het Kadastraal Minuutplan van 1820 is nog gedeeltelijk terug te herkennen in de actuele situatie – dit betreft met name het perceel waar nu de Rooms-katholieke begraafplaats ligt en de percelen die in 1925 bij het park zijn gevoegd.

Het idee achter het ontwerp

De aanleg en verschijningsvorm van het Van Stolkspark is een samenspel van inrichtingselementen uit de 17^e tot en met 20^e eeuw. De bastions aangelegd naar ontwerp van Adriaan Anthoniszoon in het eerste kwart van de 17^e eeuw met daarbinnen de volks- en siertuinen van particuliere eigenaren bepaalden eeuwenlang de opzet van het plan- en studiegebied.

Na het opheffen van de stad als vesting in 1809 verschenen net als in andere voormalige vestingsteden, naast een transformatie van de verdedigingswerken tot een wandelpark in landschapsstijl, nieuwe publieke voorzieningen op de bolwerken van Hasselt. In 1806 was al reeds een publiek voetpad aangelegd over de stadswal die toen al grotendeels afgegraven was. Het eerste wandelpad moet gezien worden als een voorbeeld van de recreatieve functie van stadswallen, waar uitzichten over het omringende landschap een essentieel onderdeel van waren. In de loop van de eerste helft van de 19^e eeuw is deze ‘publieke wandeling’, geheel in de geest der tijd, net als in andere vestingsteden veranderd tot een rijk aangeklede wandelplaats met een aanleg in landschapsstijl, waarvan de paden slingerend over de wallen rondom de lokale moes- en siertuinen binnen het bastion liepen. De vorm van de bolwerken met de hoge aarden wallen en grachten was uitermate geschikt voor een dergelijke aanleg. In 1828 en 1878 werd binnen het Holten Wambuis en het ‘Kleine Bolwerk’ respectievelijk de algemene begraafplaats en de Rooms-katholieke

begraafplaats aangelegd. De algemene begraafplaats is meerdere malen in noordelijke en westelijke richting uitgebreid. Deze onderdelen gingen schuil achter coulissen door het camoufleren van de begraafplaatsen achter parkranden. De begraafplaats werd ontsloten door een brede toegangslaan met vier rijen laanbomen.

De inrichting van het plantsoen werd steeds weer veranderd naarmate de stad en gemeente Hasselt meer percelen in het Holten Wambuis verwierf. In 1925 had Hasselt met de gift van mevr. O.E. van Stolk-Vas Visser alle percelen binnen het Holten Wambuis verworven. De eerste belangrijke veranderingen aan het plantsoen vond plaats in 1904 na de verwerving van de percelen ten zuiden van de algemene begraafplaats door burgemeester van Suchtelen. Tuinarchitect C.C.A. Lubbers ontwierp een nieuwe parkaanleg bij de Buitengracht en het Volièrepark met een rondwandeling, ronde gazons en nieuwe beplanting, waaronder heesters, bomen en coniferen. Een tweede belangrijke, gedeeltelijke, herinrichting vond plaats na de verwerving van de tuin van Van Stolk-Vas Visser naar plannen van W. van Laarhoven. Het centrale gedeelte van het park in het Holten Wambuis werd hierbij geheel opnieuw ingericht in landschapsstijl met een vloeiend padenpatroon. De bijzondere beplanting van de voormalige particuliere tuinen wordt in deze herinrichting opgenomen.

Na de oorlog werd de opzet van het centrale deel het park voor de derde keer aangepast. Het park werd hersteld en tegelijkertijd gemoderniseerd. In 1946 werd in het plantsoen aan de noordzijde van het park een muur met border en rotsplanten naar ontwerp van internationaal bekende tuinarchitect Mien Ruys geplaatst. In 1953 werd naar ontwerp van tuinman G.J. ter Mors en A.C. Kammeijer het zuidelijk deel van het Van Stolkspark gemoderniseerd, hierbij werden de gebogen paden in landschapsstijl omgevormd tot strakke, rechte paden en voor de nieuwe muziektent een zeshoekig grasveld (gehoorpark) gerealiseerd. De muziektent domineert in deze omleg. Ook hier werd de beplanting verjongd. De hoofdopzet van de tuinaanleg is in structuur grotendeels bewaard gebleven. Na 1981 zijn enkele dwarspaden naar plannen van Ingenieursbureau Oranjewoud B.V. verdwenen.

Samenhang tussen aanleg en gebouwde elementen

De muziektent naar ontwerp van A.C. Kammeijer is een beeldbepalend element in de parkaanleg. Het pauwenhok en de volière staan aan de oostzijde van het park en zijn door de uitbreiding van de begraafplaats in 1903-4 en 1921 dicht op de aanleg van de begraafplaats komen te staan.

Gebruikte materialen/beplanting en afwerking

In de huidige inrichting is nog een gedeelte van de rijke beplantingsstructuur van de eerste helft van de 20^e eeuw en 1953 nog aanwezig. Dit is te zien in de diverse monumentale bomen in het park, zoals bijvoorbeeld de goudes, de drie magnolia's, diverse eiken en beuken met een monumentale omvang, maar ook in de diversiteit van verschillende loof- en naaldboomsoorten. De onderbegroeiing van voornamelijk het parkbos is met de jaren versoberd waarbij voor een groot deel de sterkste heesters nog aanwezig zijn zoals laurier, hultst, taxus en rododendron. Voornamelijk aan de zuidzijde van het park staan op enkele punten andere sierheesters die na 1953 zijn aangeplant door de gemeentedienst.

Waardestellingskaart van Van
Stolkspark op een recente luchtfoto.

Bouwkundige elementen

Tot het park behoren een volière, pauwenhok en muziektent tot de aanleg. De volière en de muziektent zijn recent hersteld.

Andere historische aspecten

De betrokkenheid van de inwoners van Hasselt bij de 'publieke wandeling' over de stadswallen, door het plantsoen en later het Van Stolkspark is door de eeuwen heen zeer groot. Grote delen van het park zijn door particulieren geschonken aan de stad;
Het herstel en herinrichting van een gedeelte in het park in 1904 is voor een groot deel financieel mogelijk gemaakt door burgemeester van Suchtelen, die uit eigen portemonnee bijdroeg aan de verfraaiing van het park.

Waardestelling

Hoewel er in de actuele situatie op punten sprake is van verschraling, slijtage en verwildering van de beplantingen is de aanleg in grote lijnen als ensemble gaaf aanwezig.

De tuinhistorische waarde van het Van Stolkspark als geheel is **hoog**.

4 Literatuur en noten

Literatuurlijst

A.J. van der Aa, Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, Deel 5, Gorinchem 1844.

A. Haarts en E. Storms, *Ontgonnen verleden; Regiobeschrijvingen provincie Overijssel*, Ede 2009.

M.D.J. Klomp, 'Hasselt', in: T. de Kruijff e.a. (red.), *Atlas van historische verdedigingswerken in Nederland: Overijssel en Gelderland*, Utrecht 2019, pp. 139-146.

M. Montanje, 'Natuur op de vestingwerken', in: *Hasselt Historiae*, jrg. 36, nr. 3 (2019a), pp. 12-13.

M. Montanje, 'Een begraafplaats op de stadswal', in: *Hasselt Historiae*, jrg. 36, nr. 3 (2019b), pp. 16-19.

M. Montanje, 'De Van Suchtelentuin of het kleine plantsoen', in: *Hasselt Historiae*, jrg. 36, nr. 4 (2019c), pp. 12-14.

M. Montanje, 'De inrichting van het Van Suchtelenpark', in: *Hasselt Historiae*, jrg. 36, nr. 4 (2019d), pp. 18-20.

M. Montanje, 'Van Stolkspark in de negentiende eeuw', in: *Hasselt Historiae*, jrg. 37, nr. 1 (2020a), pp. 22-23.

M. Montanje, 'De nieuwe beplanting van de tuin van Jan van der Vecht', in: *Hasselt Historiae*, jrg. 37, nr. 1 (2020b), pp. 24-25.

M. Montanje, 'Een tuin voor de familie Van Stolk', in: *Hasselt Historiae*, jrg. 37, nr. 1 (2020c), pp. 26-28.

F.W. Schmidt, 'Hasselt vestingstad', in: *Nieuwsbrief Histo-visie*, jrg. 20, nr. 1 (2020).

C. Steenbergen, 'De kantlijn van de stad – Het singelpark als type en uitdaging.', in: C. Steenbergen, E. de Jong en E. van der Vlist, *Eene aangename publieke wandeling*, Zutphen 1997, pp. 11-28.

J.J. Veldman, 'Plan van Adriaen Anthoniszoon voor de fortificatie der stede Hasselt (II)', in: *Hasselt Historiae*, jg. 19, nr. 1 (2002a), pp. 5-7.

J.J. Veldman, 'Plan van Adriaen Anthoniszoon voor de fortificatie der stede Hasselt (III)', in: *Hasselt Historiae*, jg. 19, nr. 2 (2002b), pp. 2-5.

Noten

1. In de literatuur over de geschiedenis wordt vaak het jaar 1252 aangehouden, maar het bewijs hiervoor ontbreekt. De originele akte is niet bewaard gebleven, wel een of meerdere afschriften uit het midden van de 14^e eeuw.
2. Klomp 2019, p. 139.
3. Veldman 2002a.
4. Klomp 2019, pp. 142-145.
5. Teding van Berkhout 1883, folio 238, 1721: Resolutie over de erfpacht der tuinen in het bolwerk; no. 2659, 1730 verhuring van stadstuinen in het bolwerk.
6. Klomp 2019, p. 145.
7. HCO, toegang 1365.3, inv.nr. 2146.
8. Montanje 2019a, p. 13.
9. Klomp 2019, p. 145.
10. Haarts en, Storms 2009, p. 43.
11. Steenbergen 1997, pp. 11-14.
12. Montanje 2019b, p. 16.
13. Advertentie 31-10-1828, *Overijsselsche Courant*.
14. HCO, toegang 1365.3, inv.nr. 1694: Overzicht van de tarieven voor aankoop van grafplaatsen en kosten vanwege het begraven van lijken op de begraafplaats, 1829 april 11.
15. Van der Aa 1844, p. 210.
16. Archief Kadaster, Kadastrale gemeente Hasselt, Legger 79, zie volgnummers 25, 76, 83.
17. HCO, toegang, 1365.3, inv.nr. 698: Akte van aanbesteding voor het verf- en timmerwerk aan 10 zitbanken voor het plantsoen, 1886.
18. Advertentie 29-4-1881, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
19. Montanje 2019c, p. 12.
20. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 14-5-1900, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
21. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 15-10-1903, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
22. HCO, toegang 1365.3, inv.nr. 469: Bewijs van Eigendom voor den HoogWelgeb. Heer Jhr. O. van Suchtelen v.d. Haare, burgemeester der gemeente Hasselt wonende aldaar van een tuin gelegen in het Bolwerk te Hasselt, kadastraal sectie A nos. 130 groot 2 aren 50 centiaren en 129 tuin groot 2a 90 ca. samen groot 5 aren 40 centiaren, dd. 2 november 1903.
23. HCO, toegang 1365.3, inv.nr. 1697: Proces-verbaal van aanbesteding van de uitbreiding van de openbare begraafplaats, 1903 dec. 7.
24. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 30-1-1904, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
25. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 30-1-1904, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*; HCO, toegang 1365.3, inv.nr. 469: Schenking door den HoogWelGeboren Heer Jhr. O. van Suchten vd. Haare te Hasselt aan de gemeente Hasselt van een tuin in het Bolwerk te Hasselt, kadaster sectie A nr. 129 tuin groot 2 aren 90 centiaren en 130 tuin groot 2 aren 50 centiaren, dd. 12 maart 1906.
26. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 27-4-1904, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
27. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 8-6-1908, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*: ‘En daarna kwam Hasselt's plantsoen aan de beurt, forsche, hooge boomenrijen, die sierlijk en smaakvol aangelegde perken omgaven – wij meenen ons van vroeger te herinneren dat de heer Lubbers uit Zwolle met den aanleg was belast – welk plantsoen ons, slingerende, rijzende en dalende, weder naar de stad terug leidde, vanwaar ons in de verte het mooie stadhuis op nieuw tegen glinsterde.’
28. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 20-2-1904, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
29. Montanje 2020a, pp. 22-23.
30. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 11-5-1907, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
31. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 5-5-1914, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
32. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 3-2-1915, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
33. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 12-2-1915, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
34. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 12-5-1916, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
35. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 469: Bestek en tekening uitbreiding Algemeene Begraafplaats te Hasselt, dienst 1920.
36. Montanje 2020a, p. 23.
37. Montanje 2020c, p. 26.
38. Notulen vergadering B&W, dd. 18-11-1924 en 2-12-1924.
39. HCO, toegang 1365.4, brief van de raad der Gemeente Hasselt aan Mevrouw van Stolk-Vas Visser, dd. 14 januari 1925.
40. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: brief van H.J. van der Vecht aan de heer Roijer, dd. 14 januari 1925.
41. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 18-2-1925, 18-3-1925, 28-3-1925 en 1-4-1925, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
42. Uit provincie en omgeving – Hasselt, 11-7-1925, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
43. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: Tekening met daarop de kostenberekening verbetering ‘voilà’, W. van Laarhoven, Hasselt 4 juni 1929, Raadsbestuur 5 juni 1929.
44. Uit provincie en omgeving – Hasselt – Nieuwe aanplant., 26-2-1925, *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant*.
45. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: dossier muziektent 1937.
46. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: Aangifte van schade aan roerende goederen door bestuur van de gemeente Hasselt, 25 mei 1949.
47. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: brief van W.L. van Laarhoven aan de gemeente Hasselt, dd. 1-2-1950.
48. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: brief Nederlandsche Heidemaatschappij aan de gemeente Hasselt, 9-5-1946.
49. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: Aangifte van schade aan roerende goederen door bestuur van de gemeente Hasselt, 25 mei 1949.
50. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: brief van W.L. van Laarhoven aan de gemeente Hasselt, dd. 2-2-1950.
51. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: verschillende brieven van W.L. van Laarhoven uit 1950.
52. V.d.B., ‘Ons plantsoen’, *Predikbeurten en mededelingenblad voor Hasselt* (3-8-1946).
53. V.d.B., ‘Ons plantsoen (2)’, *Predikbeurten en mededelingenblad voor Hasselt* (10-8-1946).
54. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: Brief van Mien Ruys/Nv. Kon. Kwek. Moerheim aan J.P. Royer burgemeester, 13-2-1946.
55. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: Dossier Mien Ruys, o.a. Brief burgemeester en secretaris, dd. 16-3-1946.
56. Meppeler Courant, april 1953, transcriptie met dank aan M. Montanje.
57. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: Brief waarin dank door de gemeenteraad wordt overgebracht aan het echtpaar Prins van Wijngaarden-Sinclair de Rochemont te Hattem na het schenken van een volière met pauwen, dd. 4-10-1956.
58. Montanje 2020c, p. 28.
59. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: Ingenieursbureau Oranjewoud B.V., *Beheersplan en werkplan 1e fase*, Heerenveen 1981.
60. HCO, toegang 1365.4, inv.nr. 467: dossier herstelwerkzaamheden pauwenhok en nachtverblijf.